

Hátrányos helyzetű gyermekek jövőképe az encsi, gönci
és szikszói járásokban

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A hátrányos helyzet és a pályaválasztás összefüggései	5
2.1 Hátrányos helyzet értelmezése.....	5
2.1.1 A hátrányos helyzet és tényezőinek hatása a pályaválasztásra	8
2.2 Jövőkép/jövőorientáció idő.....	10
2.3 A középiskolai pályaorientáció, pályaválasztás.....	12
2.4 Iskolaválasztás előtt álló diákok/serdülők sajátosságai.....	15
2.5 A diákok tanulási motiváció	17
3. Vizsgálat eredmények áttekintése	19
3.1 Alapadatok.....	19
3.2 A diákok érdeklődése	24
3.3 A diákok továbbtanulási elképzelései, a terveket befolyásoló tényezői	32
3.4 A diákok munkaérdeklődésének eredménye	38
3.5 A Super-féle munkaérték vizsgálat eredménye	40
4. Összegzés	42
5. Felhasznált irodalom.....	45
6. Melléklet	48

1. Bevezetés

Dolgozatom fő célja a hátrányos helyzetű gyermekek jövőképek vizsgálata, feltárása. A vizsgálatot 3 Borsod-Abaúj-Zemplén megyei település általános iskoláiban végeztem el. Az intézmények kiválasztásánál a településeken belül a romák 15 százalék fölötti arányán kívül figyelembe vettem a nagycsaládosok számát, a munkanélküliek arányát, valamint a közfoglalkoztatottak átlag feletti arányát is. Az érintett települések Halmaj, Felsődobsza és Forró volt. A három intézmény, három különböző járásban helyezkedik el, az Encsi, Gönci, és Szikszói járásokban. A vizsgálatom középpontjában a már említett települések általános iskoláinak 7-8. osztályos tanulói voltak.

A kutatás során alkalmazott eszköz egy önkitöltős kérdőív volt, amely 28 kérdésből állt, amelyből 25 zárt és 3 nyílt kérdést tartalmazott. Fő részét a SUPER munkaérték kérdőív (25. kérdés), valamint a MÉK munkaérdeklődés kérdőív (28. kérdés) alkotják.

Kérdőívem bevezetéseként a válaszadó személyes adatait vettem fel, amely során rákérdeztem a diákok életkorára, nemére, lakhelyére, az elmúlt félévben elért tanulmányi átlagára, valamint az évfolyamára (1-5. kérdések). Ezt követték a gyermekek háttérével kapcsolatos kérdések. (7-17. kérdések: elektronikai eszközök mennyiségével, internet elérhetőséggel, könyvek számával, a szülők iskolázottságával, az iskolai kedvezményekkel, objektív szegénységgel kapcsolatosan). A következő kérdésblokk az érdeklődéssel (18. kérdés), jövőelképzeléssel (19-20. kérdések) kapcsolatos kérdéseket tartalmazza. A diákoknak lehetőségük volt 3 nyitott kérdésre is válaszolni, amely a jövőelképzelésükkel, valamint az iskolához való viszonyukkal kapcsolatos (6. 20. 22-23. kérdések). A továbbiakban pályaválasztásukkal kapcsolatos információszerzési lehetőségekről, befolyásoló tényezőkről kérdeztem a tanulókat (24. 26-27. kérdések).

Az adatfelvételt az intézményvezetőkkel történő előzetes egyeztetés után 2014. május 21-26. között végeztem el. Mindhárom esetben osztályfőnöki óra keretein belül zajlott a vizsgálat. A három településről összesen 116 diák töltött ki kérdőívet, évfolyam szintre lebontva ez összesen 61 hetedik, valamint 55 nyolcadik évfolyamos diákot jelent.

A szocioökonómiai háttérre vonatkozó kérdések (13-17. kérdés) alapján fogalmaztam meg a vizsgálatom során alkalmazott hátrányos helyzet kritériumait, így hozva létre egy vizsgálati csoportot a hátrányos helyzetű tanulókból (80 fő) és egy kontroll csoportot (36 fő), amely a fenti kritériumok alapján nem hátrányos helyzetű tanulókból állt. A tanulók többsége nincs tisztában a hátrányos helyzet fogalmával, ezért nem kérdeztem meg direkt módon, hogy

hátrányos helyzetű-e a gyermek, hanem a fenti kérdéseket használtam a két almintá a kialakítására.

Az első ilyen szempont (1) a szülők iskolai végzettségével kapcsolatos. Ha a gyermek mindkét szülője alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, úgy a hátrányos helyzetű csoportba került. Ennek megfelelően a vizsgálat során 24 gyermek került a csoportba. A következő ilyen szempont (2) az iskolai juttatásokra irányult. Azok a diákok kerültek a hátrányos helyzetű csoportba, akik a megkérdezés időpontjában ingyenes tankönyvellátásban részesültek, valamint ingyenes étkezésre jogosultak. A meghatározás alapján ebbe 73 fő került. Végül, de nem utolsó sorban (3) a szubjektív szegénység is meghatározó szempont. Ez alapján azok a diákok, akik nehezen vagy nagyon nehezen tudnak megélni a hátrányos helyzetű csoportba kerültek. Ez 15 diákot jelent.

Természetesen vannak olyan tanulók, akik több szempont alapján is hátrányos helyzetűként voltak meghatározhatóak. Így az adatok alapján a vizsgálati csoportot, vagyis a hátrányos helyzetűek csoportját végül is 80 fő alkotja. A fennmaradó 36 fő képezi a kontroll csoportot.

A vizsgálat hipotézisei, amelyet a szakirodalmak áttekintése után fogalmaztam meg, a következők voltak:

1. A hátrányos helyzetű tanulók továbbtanulása elsősorban a szakiskolai végzettség megszerzésére irányul.
2. A hátrányos helyzetű tanulóknak a pályaválasztással kapcsolatban kevesebb információszerzési lehetőségük van, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknak.
3. A hátrányos helyzetű tanulók jövőképében és munkaértékeiben jelentősebb szerepet kap az anyagi biztonság megteremtése, mint a nem hátrányos helyzetű társaik esetében.
4. A hátrányos helyzetű tanulók körében a társas érdeklődés (lásd: munkaérdeklődés kérdőív – 28. kérdés – szociális kategória) erősebben fog megjelenni a munka érdeklődés körében, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknál.

2. A hátrányos helyzet és a pályaválasztás összefüggései

2.1 Hátrányos helyzet elméletei

Dolgozatomban a hátrányos helyzetű gyermekek jövőképét vizsgálom. A vizsgálati eredmények bemutatása előtt fontos tisztázni a hátrányos helyzet fogalmát, mellyel többen is foglalkoztak.

Döbrössy János (2003) kiemeli, hogy régebben a hátrányos helyzet fogalmát szinte kizárólag olyan emberek megjelölésére használták, akik anyagi helyzetükből adódóan ingerszegény környezetben, nyomorban éltek. Ez egy egyszempontú megközelítés, de mára már sokkal árnyaltabbá vált a fogalom. Maga *Döbrössy János* is a komplexebb megközelítés híve: nem csak az anyagiaktól megfosztottakat tekinti hátrányos helyzetűeknek. Ennek tükrében elkülönít négy csoportot, amelyek a következők: (1) a szülők sok esetben az igazi értékektől tartják távol gyermekeiket, vagy (2) anyagi nehézségekkel álltak szemben a szülők, amiből hirtelen jobb anyagi helyzetbe kerültek, ezáltal nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy a gyermekeik mindent megkapjanak. Ennek következtében itt is kimaradhatnak az igazi értékek közvetítése. Ezen kívül megemlíti (3) a csonka családokban felnövő gyerekek csoportját, (4) és azokat a szülőket, akik a munkájukba temetkeznek, a családjuk érdekében (*Döbrössy*, 2003). Tehát *Döbrössy* a hátrányos helyzet fogalmába az értékvesztést és az érzelmi biztonság/bizonytalanság kategóriát is beleérti. Szerinte minden harmadik iskolás valamelyik fenti szempont alapján hátrányos helyzetűnek mondható.

Kézdi Gábor és *Surányi Éva* (2008) megközelítésében a hátrányos helyzet fogalmáról, úgy vélekednek, hogy egyes családi körülmények (tartós szegénység, társadalmi kirekesztettség, instabil családi szerkezet, szülői viselkedés, életmód devianciái), önmagukban is a gyermek fejlődésére nincsenek pozitív hatással (*Kézdi, Surányi*, 2008). Tehát *Kézdi* és *Surányi* a tartós szegénységre, a társadalmi kirekesztettségre, az instabil családi szerkezetre, a szülői viselkedésre, azaz az egyes családi körülményekre helyezik a hangsúlyt.

A szociológiában *Andorka Rudolf* (2006) a hátrányos helyzetet a depriváció magyar fordításaként értelmezi, miszerint relatív lemaradásnak felel meg. Mindez vonatkozik a jövedelmi és egyéni hátrányokra is (például elmagányosodás). *Andorka* használja a többszörösen hátrányos helyzet fogalmát is (más szerzőknél ez a halmozottan hátrányos helyzetnek felel meg), melyet úgy értelmez, hogy egyszerre több hátrány is jelentkezik, például az alacsony jövedelem és a rossz egészségi állapot. *Andorka* felfogásában tehát, azok a hátrányos helyzetű egyének, akiknek alacsony a jövedelme, ebből adódóan nem tudják

biztosítani a megfelelő táplálkozást, valamint az ideális lakhatási körülményeket, szegényeknek nevezhetőek (Andorka, 2006).

Az 1997. évi XXXI. a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról szóló törvény meghatározza a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetet előidéző körülményeket, okokat. A következőkben azokat az elemeket emeltem ki, amelyek a törvény szerint negatív hatással vannak a gyermek fejlődésére. Egyrészt hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek vagy fiatal, aki rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesül. Továbbá azok, akiknek (1) a szülei alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, vagy (2) a gyermek lakókörnyezete nem megfelelő és korlátozottak a gyermek egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.

A pedagógiai szakirodalom megfogalmaz további olyan összetevőket is, amelyek hozzájárulnak a hátrányos helyzethez. Ezek egymásra épülő lépcsőfokokként is értelmezhetők. Az első ilyen lépcső azokra a hátrányos helyzetű fiatalokra vonatkozik, akiknek (1) nem megfelelő (inadekvát) a környezete. Ezt követi (2) az *„inadaptív (nem alkalmazkodó) magatartású fiatalok hátrányos helyzetének színterei*, majd (3) *a disszociális körülmények között élők hátrányos helyzetének kérdései*. Végül (4) *az antiszociális magatartásból adódó hátrányos helyzet problémái a fiataloknál*” (Várnagy, Várnagy, 2000, 17. o.). A következőkben az inadekvát környezetet vizsgáljuk, melynek többféle oka lehet. Az első ilyen ok a depriváció, vagy szegénység (Várnagy, Várnagy, 2000), amelyet már Andorka esetében is értelmeztünk. *„Azok a tanulók tartoznak e kategóriába, akik családjuk jövedelmi, foglalkozási státusa, képzettségi szintje és a családi viszonyok rendezettsége tekintetében kedvezőtlenebb helyzetben vannak, mint a csoportra jellemző átlag*” (Várnagy, Várnagy, 2000, 17. o.). A *depriváció* („megfosztottság”) azonban nem csak a szegénység megjelölésére használandó. Használhatjuk például a szülői szeretettől való megfosztottságra is. Amennyiben a szegénység megjelöléseként alkalmazzuk a depriváció fogalmát úgy relatív szegénységről beszélhetünk. Deprivált személynek vagy családnak tekintjük azokat, akik nem tudják biztosítani mindazt, amit a társadalom elérendőnek tart. Gondoljunk a megfelelő ruházkodásra, a lakhatási körülményekre, vagy éppen az ételek sokféleségére. Abban az esetben szegény egy család, ha a létminimum alatt él, melyet az egy főre eső havi jövedelemmel határoznak meg (Andorka, 2006).

A hátrányos helyzet következő oka lehet még a szülők alacsony iskolai végzettsége is. Az a gyermek, akinek szülei alapfokú végzettséggel rendelkeznek gyakran nincs annyira motiválva a képességeinek kibontakoztatására, és az adottságaira épülő személyiségének kiteljesedésére, hiszen a szülő a mihamarabbi kereseti lehetőség felé irányítja a gyermeke

életútját. Így ezekben a családokban inkább a fizikai teljesítmény van előtérben a szellemi teljesítéssel szemben. Tehát elmondható, hogy a hátrányos helyzetű családban felnövő gyerekek szülei esetleg nem tartják annyira fontosnak a továbbtanulást, mint a nem hátrányos helyzetű családok (Várnagy, Várnagy, 2000).

A kulturális hátrányok kapcsán feltétlenül érintenünk kell a nyelvi hátrány jelenségét is. A nyelvi hátrány fogalmát Bernstein (2004) szerint úgy értelmezzük, hogy azok a tanulók, akiknek a szülei iskolázatlanabbak „*nem rendelkeznek azokkal a nyelvi készségekkel, melyeket az iskola közvetlenül minősít*” (N. Kollár, 2004, 564. o.). Ezzel is magyarázható, hogy a társadalmi helyzet nagyban befolyásolja a gyermek továbbtanulási esélyeit. Bernstein két családszerkezetet különböztet meg a nyelvi hátránnyal kapcsolatban. (1) Az egyik a zárt családtípus, amely általában korlátozott nyelvi kódot alkalmaz. Ebben a családtípusban elsődlegesen a családon belüli pozíciók, státuszok határozzák meg a családtagok egymáshoz való viszonyát (Réger, 1990). Az ilyen családban a kommunikáció nem egyénre szabott, az ellenőrzés és irányítás a „*külső kontrollon, továbbá a pozícióhoz tartozó szereptartalmon alapszik*” (Várnagy, Várnagy, 2000, 20. o.). A normákat tekintély alapon veszik át. Ez gyakran az alacsony szocioökonómiai státuszú családokra jellemző. (2) A másik ennek az ellentétje, tehát a nyílt családtípus. Ebben a családban kevésbé meghatározott a státuszbeli elhelyezkedés, jobban érvényesülhetnek az egyéni sajátosságok, az egyéni vélemények. Az ilyen közegben a családok a kidolgozott nyelvi kódot használják, amely gazdagabb, árnyaltabb nyelvhasználatot jelent (Várnagy, Várnagy, 2000, Réger, 1990).

2.1.1 A hátrányos helyzet és tényezőinek hatása a pályaválasztásra

Szükséges megemlíteni az *integrációt* és az *esélyegyenlőséget*, mint napjaink fontos törekvéseit, melyek nagy szerepet játszhatnak a hátrányos helyzetű gyermekek, fiatalok életében, sikeres életvezetésük megalapozásában.

Az integráció fogalmán együttnevelést, hátrányos helyzetű, vagy sajátos nevelési igényű gyermekek beillesztését értjük ép, hátrányokkal nem küzdő társaik közé. Mindez tehát a hátrányos helyzetű és sajátos nevelési igényű - akadályozott, pszichés, és tanulási problémákkal küzdő - gyerekekre is egyaránt vonatkozik, vonatkozhat.

A *M. Tamás Márta* (2006) megfogalmazása szerint társadalmi integrációról beszélhetünk abban az esetben, ha az integrációt tágabban értjük, vagyis minden olyan gyermeket figyelembe veszünk, akinek nehézségei vannak, ide tartozik a hátrányos helyzet, vagy az eltérő kulturális háttér is (*M. Tamás*, 2006). Az integráció célja ez alapján az is, hogy „elosszuk” az olyan gyermekeket az iskolák és osztályok között, akiknek valamilyen szempontból kedvezőtlen a családi háttere (*Fejes*, 2013).

„A tanulói összetétel iskolák közötti különbségei leképezhetnek egyszerűen lakóhelyi egyenlőtlenségeket: a kisebbség által ritkán lakott régiókban vagy településeken természetesen az országos átlagnál alacsonyabb lesz a kisebbségi tanulók iskolai aránya is. Ezekkel az egyes iskolák nem sokat tudnak kezdeni, mindez számukra adottság” (*Kéző, Surányi*, 2008, 35. o.).

A gyermek családi helyzetéhez kapcsolódóan szükséges a család fogalmának tisztázása is. *Varga István* (2007) megfogalmazásában a „*család történetileg meghatározott, érzelmi és vérségi kapcsolatokon nyugvó szociális csoport, mely a társadalom legkisebb önálló egysége*” (*Varga*, 2007. 4. o.). Egy adott családban az egyén képességei harmonikusan kifejlődhetnek, amennyiben az ehhez szükséges alapfeltételek a családban megvannak (*Varga*, 2007). *Andorka Rudolf* szociológus szerint a család egy együtt élő kiscsoportot képez egy adott társadalomban. A család tagjait különböző kapcsolatok köthetik össze. Ilyen például a házassági kapcsolat vagy leszármazás, azaz vérségi kapcsolat (*Andorka*, 2006).

A gyermek családi helyzete hatással van az iskolai teljesítményére, iskolaválasztására (*N. Kollár*, 2004). A szülő részvétele is nagymértékben befolyásolja a gyermek tanulási teljesítményét (*Laczik*, 2002). Ebben megmutatkozik a szülők iskolához való hozzáállása, amelyek különbözőek lehetnek. *N. Kollár Katalin* (2004) szerint az alapfokú végzettséggel rendelkező réteg tagjai nagy valószínűséggel iskolai kudarcot vallottak. Ennek következtében

a rossz emlékeket a szülők tudattalanul is közvetíthetik a gyermekeiknek. Például az iskolában felállított tanulmányi követelményeket a legtöbb esetben már-már leküzdhetetlennek érezhetik a szülők, és ez által a gyermekeik is. Ennek ellenére mindez nem jelenti azt, hogy az alacsony iskolázottságú szülők nem tartják fontosnak a tanulást. Inkább az kerül előtérbe, hogy a kudarcok és tanulási nehézségek elkerülését nem tudják, hogyan, miként lehetne a gyermekeik számára könnyebbé tenni. Sok esetben maguk a szülők sem értik a tanulandó anyagot, valamint nincsenek hatékony tanulási módszereik, amelyeket gyermeküknek meg tudnának tanítani (*N. Kollár, 2004*). Ebből következik, hogy a szülőknek nem ritkán elképzeléseik sincsenek a gyermekük pályájával kapcsolatban, ezért ezt a döntést is rájuk bízzák, vagyis a pálya megtalálásának feladata szinte kizárólag a gyermekre vár (*Jakab, 2005*).

Még egy kérdéskört említenünk kell, ez pedig a „távolság” problémája. Iskolaválasztás alkalmával a diákoknak egy bizonyos ingázási távolságon belül számos továbbtanulási lehetőségük van. A családoknak azonban figyelembe kell venni az ingázási költségeket, amelyek így befolyásolják a távolabbi intézménybe való jelentkezést. A szegény családoknak ezen kívül nincsenek kapcsolataik, ahonnan információkat szerezhetnének egy adott intézményről, így információs és kapcsolati hátrányban vannak a jobb anyagi helyzetben lévő családokkal szemben (*Kertesi, Kézdi, 2005*).

2.2 Jövőkép, jövőorientáció

A fiatalok jövővel kapcsolatos elképzeléseik szerteágazóak, különbözőek. Számos tényező befolyásolja, vagy befolyásolhatja, melyet figyelembe kell venniük. A következőkben szükséges tisztázni a jövőképhez kapcsolódó legfontosabb fogalmakat és tényezőket.

Jari-Erik Nurmi (1998) szerint a jövőkép és jövőorientáció azonos jelentéssel bírnak. Definíciója szerint a jövőkép vagy jövőorientáció egy pszichológiai folyamat, amely három elemet tartalmaz: a motivációt, a tervezést, és az értékelést. E három elem az előzőekben bemutatott sorrendben követik egymást (*Nurmi*, 1998 idézi: *Vass, Molnár*, 2008).

Schultz (2003) a jövőkép fogalma alatt a jövő potenciális meghatározását érti. A jövőképek száma *Schultz* szerint akár végtelen is lehet. Mindez meghatározott célokból, vágyakból, érdekekből jöhet létre (*Schultz*, 2006 idézi: *Veigl* 2006). A jövőkép (ek) határait a képzelet határai jelölik ki. Ha valamit nem tudunk elképzelni, akkor arról nem is lehet beszélni, gondolkodni, így jövőképünk elemévé sem válhat (*Nováky*, 2003).

Tóth Attiláné (2000) szerint különbséget kell tennünk közeljövő és nagytávlatú jövő között. Közeljövőről abban az esetben beszélhetünk, ha a jelenségek feltételrendszere már kialakult és várhatóan meg fognak valósulni, létezni fognak a jövőelképzelések, például a diákok tovább tanulása, középiskolai választása. A kialakult feltételrendszer – pályaválasztás esetében – a (1) diákok pályaválasztási érettsége, illetve (2) a különböző választható intézmények és azok szakjai. A megvalósulás szintjére akkor jutnak el a tanulók, amikor a pályaválasztásuk célba ér, tehát felvételt nyertek egy általuk kiválasztott intézménybe.

Ennek mintegy ellentéte érvényesül a nagytávlatú jövőben, itt a feltételrendszer még nincs, vagy kis mértékben van kialakulva, egy távolabbi időben fognak csak létrejönni a szükséges feltételek. Tehát, ha az egyén jövőjéről, jövőbeni terveiről beszél, akkor még nem tudja, hogy melyik elképzelése fog megvalósulni, létrejönni, ezért a jövőképének nem egy konkrét eseményéről tud szólni, hanem több eseményről, és alternatívákról. Az elképzelések közül várhatóan egy meg fog valósulni (*Tóth*, 2000).

Az egyén jelenben való viselkedésétől függ a jövőjének tervezése, a jövőjéről való gondolkodása (*Bathó, Fejes*, 2013). *Seregély István* (2001) szerint a jövő építése mindig erkölcsi kérdés lesz. Szerinte az egyén akkor építi a jövőjét, ha megfelelő erkölcsi rendhez alkalmazkodva él, és gondolkodásmódját, szavait, cselekedeteit ennek megfelelően alakítja (*Seregély*, 2001). Azonban ha az egyén nem hisz abban, hogy az eltervezett, elképzelt terve megvalósulhat, akkor nehezebben tudja elképzelni, hogy energiát fektessen, azon tevékenységekbe, amelyek közelebb vihetik a céljainak eléréséhez.

A jövőorientáció az egyén serdülőkorában nagy változáson és fejlődésen megy keresztül. Jövőorientációja pontosabbá, kiterjedtebbé válik, valamint a jövőelképzelései részleteiben lesznek láthatóak. Ezzel párhuzamosan a célok eléréséhez képességeiket is tudatosabban észlelik. Elképzeléseik, önismeretük, döntéseik nagy valószínűséggel a továbbtanulásukat, majd később a munkaerő – piaci helyüket is meghatározzák (Bathó, Fejes, 2013).

2.3 A középiskolai pályaválasztás, pályaorientáció

Az általános iskolai tanulmányok befejezése előtt, a diákoknak fontos döntést kell meghozniuk a pályaválasztásukat illetően. Gördülékenyebbé teszik ezt a döntést a különböző pályaválasztást megelőző tanácsadások és a tudatos, szakszerű pályaorientáció, amennyiben az adott intézményben ezek igénybe vehetők. Témám szempontjából fontos tisztázni a pályaválasztás és a pályaorientáció fogalomkörét is (Kenderfi, 2011).

Völgyesy Pál (1976) a pályaorientációt, mint folyamatot, úgy értelmezi, hogy az egyén a társadalmi hatásokat, egyéni tapasztalatokat a pályaválasztásába integrálja. Mindezt megelőzheti, szerencsés esetben megelőzi a döntésre való optimális felkészítés (Völgyesy, 1976). Borosán Livia (2010) a pályaorientációt, egyértelműen olyan hatásnak tekinti, amely kívülről éri az egyént és segíti az autonóm döntési szintre való eljutásban (Borosán, 2010).

A pályaorientáció kulcsmozzanata a segítség és a támogatás, amely által az egyén eljut a már említett autonóm választási szintre (Szilágyi, 2007). Mindez egy pszichológiai ismereteket sem nélkülöző folyamat, melynek nem a személyiség megváltoztatása a célja, hanem a diákok támogatása (Szilágyi, 2007). Borosán Livia a pályaorientáció céljának a diákok pálya- és szakmaválasztási érettségének a kialakulását tekinti (Borosán, 2010). A pályaválasztási érettség akkor alakul ki, ha az egyén képessé válik saját személyisége számára a legoptimálisabb pálya kiválasztására (Dr. Szilágyi Klára, 2005). Tehát az egyén folyamatosan ismerkedik önmagával, olyan tulajdonságok és jellemzők birtokába jut, amelyek hosszú távon meghatározhatják életpályáját. Az önmegismeréssel párhuzamosan ismeretek birtokába jut a különböző pályákról és lehetőségekről is (Kenderfi, 2006). Ennek az eredménye az – optimális esetben, hogy képesek lesznek megfelelni a kiválasztott pálya követelményeinek, elvárásainak, illetve tisztában lesznek a pályaválasztási döntésük fontosságával (Borosán, 2010). „A pályaorientáció tehát egy olyan folyamat, amely a tanuló egyéni igényeinek figyelembevételével segíti a megfelelő pálya, szakma kiválasztását, a lehető legszélesebb információnyújtás révén (Szilágyi, 2007, 22. o.). Barkó Endre (2006) szerint a pályaválasztási elméletek csak hangsúlyeltolódásokat tartalmaznak. Az elméletek megegyeznek abban, hogy a „(1) pályaválasztás egy folyamat, (2) a pályával kapcsolatos elképzelések fejlődésen mennek át, (3) és ebben a fejlődési folyamatban különféle stádiumok különíthetők el (a fantázia dominanciája a konkretizálódás dominanciája felé tart)” (Barkó, 2006, 97.o.).

A pályaeorientáció egy döntéssel zárul, amelyben az egyén megjelöli a pályájának célját, vagyis pályaválasztási döntést hoz. Ezért fontosnak tartom a pályaválasztás fogalmának tisztázását is.

A pályaválasztási folyamatban *Rozsnyai Margit* az egyén lehetőségeit teszi a középpontba. Szerinte a diák a lehetőségei alapján tudatosan határozza meg jövőbeli tevékenységének képzési módját és terepét. Szerinte a pályaválasztásban, életpálya menedzsmentben megmutatkozik az (1) egyén saját döntése, (2) a szándékos pedagógiai támogatás hatásai, valamint (3) a pályaeorientáció eredménye. A pályaválasztásban célnak tekinthetjük a szükséges motivációk és kompetenciák megjelenését a diákokban (*Bereckei – Rozsnyai – Vekerdi*, 2012). Mindez a későbbiekben folyamatosan törekvésre, megvalósításra sarkallja a tanulókat (*Borosán*, 2010).

A diákoknak általában 14 éves korukban kell először kijelölniük jövőbeli pályájukat. Ekkor fontos figyelembe venni a szülőknek, pedagógusoknak vagy pályaválasztási tanácsadónak, hogy az egyén milyen pályaismerettel, pályaképpel, információkkal rendelkezik a különböző pályák lehetőségeiről (*Langer*, 2001). A középiskolai továbbtanulással kapcsolatos döntésekben általában segítségükre vannak a szülők, azonban a döntés meghozatalakor a legtöbb gyermeknek még nincs kialakulva az érdeklődési köre, valamint nincs határozott elképzelése a jövőjéről (*Liskó*, 1998). Tehát nem beszélhetünk kialakult pályaválasztási érettségről (*Langer*, 2001). Ennek ellenére dönteniük kell egy pálya mellett, bár ezt a későbbiekben nagy valószínűséggel korrigálni fogják (*Liskó*, 1998).

A pályaválasztás egyik problémája lehet a pályaválasztási érettség hiánya, valamint a döntésképtelenség és a határozatlanság. Az előbbinél az egyén belső késztetésének, egyéni aktivitásának alacsony szintje lehet az ok, míg az utóbbinál az érdeklődés és motiváció sokirányúságában mutatkozik meg a döntésképtelenség (*Zakar*, 1988). A pályaválasztási éretlenség következményeként a döntés rendszerint nem jelent végleges elköteleződést (*Liskó*, 1998).

A döntést megelőzően a diákok általában több tényezőt vesznek figyelembe. Ehhez segítségre van szükségük. A leoptimálisabb helyzet az lenne, amikor minden pályaválasztás előtt álló gyermek megfelelő, személyre szabott segítséget kapna a családjától. Ennek ellenére vannak olyan fiatalok, akik egyáltalán nem, vagy nem megfelelő segítséget kapnak a szülői háztól. „*Számukra elsősorban az oktatási-nevelési intézmények, illetve a hozzájuk kapcsolódó segítő szervezetek, a pedagógiai és szakmai segítségnyújtás biztosíthatja a pályaeorientációt, a pályaválasztásra történő felkészítést*” (*Borosán*, 2010, 25. o.).

A középiskolai pályaválasztást *Liskó Ilona* szerint három fő tényező alapozza meg, amelyet egyéb, korántsem mellékes elemek árnyalnak tovább: (1) az iskolakínálat, amely meghatározza, hogy hányan tanulhatnak tovább az adott évfolyamon és iskolatípusban. (2) A pályaválasztási döntés, azaz egy adott intézmény és annak egy szakának választása, amely a szülők és gyermekek aspirációit fejezi ki. Valamint (3) a felvételi szelekció, amely meghatározza, hogy kik melyik intézménybe és milyen tagozatra vagy szakmára nyernek felvételt. A három tényező persze nem független egymástól. A pályaválasztási döntést nem csak az előbb említett tényezők befolyásolják. A továbbiakban *Liskó Ilona* befolyásoló tényezőnek tartja még (4) a gyermek érdeklődését, amely a 14. életévben, vagyis a középfokú pályaválasztás időpontjában többnyire bizonytalan és kialakulatlan (*Liskó, 1998*). „Az érdeklődés hatékonysága szorosan összefügg intenzitásával és mélységével” (*Borosán, 2010, 25. o.*). *Borosán Livia* úgy véli, hogy a pályaválasztási döntést tudatosan meghozó fiataloknak, nagyobb esélyük van arra, hogy a felajánlott lehetőségek közül a számukra legideálisabbat válasszák. A felületes, kevésbé megalapozott, bizonytalanabb érdeklődésű fiatalok pedig valószínűleg nem a számukra legoptimálisabb döntést hozzák meg (*Szilágyi, 2007, Borosán, 2010*).

Liskó Ilona a fenti tényezőkön kívül befolyásoló tényezőnek tartja (5) a gyermekek képességeit és felkészültségét, amelyeket a magyar iskolarendszerben leginkább az alapfokú intézményekben szerzett tanulmányi eredmények fejeznek ki (*Liskó, 1998*). Így a pályaválasztási döntést a gyerekek képességei is befolyásolják, hiszen az eltérő pályák különböző képességstruktúrákat igényelnek (*Szilágyi, 2007*). Végül befolyásoló tényező (6) a szülők aspirációi is. A szülők szándékai kifejezik, hogy milyen foglalkozású felnőttet szeretnének a gyermekeikből, valamint azt, hogy mekkora erőfeszítésre hajlandóak az elképzeléseik érdekében. A pályaválasztási döntés folyamatában természetesen a különböző tényezők nem egyenrangúak.

A pályaválasztási döntéseknél a szakirodalmak szerint általában a szülők szándékai kerülnek meghatározó szerepbe, ezeknek korlátot szab a gyermek képessége és felkészültsége, valamint a szülők, pedagógusok, pályaválasztási tanácsadók, akik igyekeznek figyelembe venni a gyermekek érdeklődését is (*Liskó, 1998*). Tehát a pályaválasztási döntésnél szándékosan, vagy éppen kényszer hatására, a pályaválasztás előtt álló gyermekek meghatározzák a szakképzési irányt, vagyis egy konkrét pályát (*Zakar, 1988*).

2.4 Iskolaválasztás előtt álló diákok/serdülők sajátosságai

A serdülőkör pontos életkori határait nem könnyű megadni, a különböző szakmunkákban némileg eltérő szakaszolásokkal találkozhatunk. A serdülőkör *Uzsálné Pécsi Rita* (2011) szerint 11-12 éves kortól körülbelül 20-21 éves korig tart (*Uzsálné, 2011*). A kamaszra – szemben a gyerekekkel - már jellemzőbb a közeli kapcsolat kialakítása, az alkalmazkodás, az empátia, vagyis az egyén képes mások helyzetébe beleélni magát, és ezt tudja értékelni is. További jellemzői a kamaszkori titkok, amely eredménye, hogy a saját világába nem engedi meg a betekintést (*Kulcsár, 2005, Forrai, 2011*).

Balogh Éva (2003) pszichológus szerint a serdülőkör 11-18 éves korig tart. A serdülőkori időszakot két részre bontja, a praepubertás és pubertás korszakra. (1) Az első körülbelül 14 éves korig tart, a korszak végét a középiskola kiválasztása, az új környezet, az új egyénekhez való alkalmazkodás jelzi. A második (2) 18 éves korig tart, vagyis a középiskola végéig, a nagykorúvá válásig (*Balogh, 2003*).

Rousseau a XVIII. században a serdülőkort három jellemző szerint határozta meg. (1) A serdülőkör az érzelmi konfliktusok és bizonytalanság korszaka, amely a biológiai érés következtében alakul ki. A második jellemzője, hogy (2) az átalakulást a tudatos gondolkodás és az ésszerű magyarázatalkotás képességének a kialakulása jellemzi. Végül a harmadik jellemző, hogy (3) a serdülőkörben bekövetkező változások egyfajta „újjaszületésnek” is felfoghatók (*Michael, Sheila, 2006*).

Már Rousseau-nál is megjelenik az, hogy a serdülőkör a nagy változások időszaka. A kamaszkor ez alapján akár krízisállapotként is értelmezhető, mert a kialakult gyermekkori egyensúly felbomlik és egy új egyensúly alakul ki, amely a felnőtt életet jellemzi. Továbbá az ellentétek korszaka is, mert a serdülő önmagáról alkotott véleménye szélsőségesen lehet pozitív és negatív is. Mindez hatással van a viselkedésére is. A serdülők szempontjából ezért is fontos a nevelési folyamat egyes elemeinek még tudatosabb megválasztása. Olyan választás, amely egyértelmű határokat, ugyanakkor kompromisszum-lehetőségeket ad az egyénnek. Ennek eredményeképpen a serdülő képessé válik a normák között a jó és rossz meglátására, valamint segít a szabályok és lehetőségek körében eligazodni (*Kulcsár, 2005*).

Erik H. Erikson (1968) „szerint a serdülőknek négy korábbi fejlődési krízist kell újra megoldaniuk” (*Erikson, 1968* idézi: *Forrai, 2011, 99. o.*). A krízisállapot alatt olyan folyamatot ért, amely során az egyén jövőbeli alternatíváit veszi szemügyre (*Michael, Sheila, 2006*). Ezeket a krízisállapotokat életkori szakaszokhoz kötötte. Az egyik ilyen a (1) bizalom újbóli kialakítása. Ehhez társul azon személyek keresése, akikben megbízhat, és akiknek

bebizonyíthatja önmaga megbízhatóságát is. A következő krízis (2) az egyén autonómiájának, függetlenségének igénye. Az egyén az életével kapcsolatos fontosabb döntéseket a szülei helyett ő akarja meghozni. A harmadik megoldandó krízishelyzet a (3) kezdeményezés igénye, vagyis az egyénnek szüksége van olyan célok és kapcsolatok kiválasztására, amely hozzásegítheti az egyént a vágyai eléréséhez. Végül, de nem utolsó sorban a (4) teljesítés igénye. Az egyén elsődleges célja a saját minőségi munkájának, tevékenységének a felelősségvállalása (Erikson, 1968 idézi: Forrai, 2011).

A serdülő egyént úgy segíthetjük, ha *„jelen vagyunk az életében, mint követhető modell, vagy, mint beszélgető partner, akivel lehet vitatkozni, elfogadni, vagy éppen elutasítani az általa képviselt értékeket”* (Kulcsár, 2005, 13. o.).

Erik H. Erikson szerint a serdülőkor elsődleges feladata a serdülő egyén identitásának kialakítása, amelyben a család szerepe meghatározó, mert támogathatja, vagy épp akadályozhatja az identitás elérését. A serdülő fejlődését, tetteit, cselekedeteit befolyásolja a családban jelen lévő légkör, és hangulat.

A felnőtt identitás kialakulásának előfeltétele, hogy az egyén képes legyen érzelmileg leválni a szülőktől. *„A serdülőkori identitás kialakulásával párhuzamosan dinamikus folyamat zajlik le a serdülők és a környezet kapcsolatában, mind az életükben még mindig igen fontos szerepet játszó szülők, mind a kortársaik tekintetében”* (Kulcsár, 2005, Erikson, 1968, idézi: Forrai, 2001 99. o.).

Winnicott (1965) szerint a sikeres serdülés akkor valósul meg, ha az egyén a külvilágban talál egy olyan közeget, csoportot, közösséget, amely befogadja. Valamint szükséges az a biztonságos közeg, ahonnan az egyén kitörhet, majd visszatérhet, ez pedig általában a család (Winnicott, 1965 idézi: Forrai, 2001).

A serdülő pályaválasztását követően az iskolaváltás, vagyis a középiskolai tanulmányok kezdete, nagy nyomás lehet a tanulók életében, valamint kritikus mozzanatként élhetik meg a beilleszkedés stádiumát is (Forrai, 2011).

2.5 A diákok tanulási motivációi

A diákok tanulási motivációi eltérőek lehetnek. A család, a család helyzete is hatással van a gyermek és tanulás közötti viszony alakulására, ezt a hátrányos helyzet kérdéskörét bemutató fejezetben már említettük.

A tanulás jelenségkörét számos tudományág vizsgálja, értelmezi (pedagógia, pszichológia, kibernetika stb.). Az egyik legáltalánosabb, pedagógiai szempontú definíciót *Nahalka Istvánnál* (2006) olvashatjuk, aki szerint a tanulás egy elsajátítási folyamat, amikor is a tanulás végeztével képesek leszünk elvégezni egy feladatot a megszerzett tudás által (*Nahalka, 2006*).

A didaktikai szakirodalmak egyetértenek abban, hogy motiváció nélkül nincs tanulás sem. A motivációkutatásnak is hatalmas múltja van (Maslow, Aldelfer, vagy éppen a magyar Kozéki Béla stb.), amelyből most csak néhány, témánk szempontjából releváns, összefoglaló gondolat kiemelésére van lehetőségünk.

Szabó Mónika (2004) a motivációt, mint gyűjtőfogalmat értelmezi. Azt emeli ki a fogalomkör kapcsán, hogy a motiváció az ember tetteinek háttérét és annak mozgatórugóit jelenti. A motiváció beindítja, az egyén viselkedését irányítja és megőrzi azt, míg az egyén viselkedése célba nem ér (*Szabó, 2004*). *Józsa Krisztián és Fazekasné Fenyvesi Margit* (2007) szerint a motiváció tevékenykedtetésre készítet, amely az emberiség fennmaradásának, fejlődésének alapja. A motiváció elindítója jellemzően valamilyen hiányállapot. A létrejövő hiányállapotot az egyén cselekvéssel elégíti ki mindaddig, amíg meg nem szűnik.

A motiváció alapjait a motívumok alkotják, amelyek késztetést adnak az egyénnek a cselekvésre. Motívumok lehetnek például a célok, vélemények, normák. Az emberi motívumok az egyén korai életszakaszában is működnek, amelyek gyakran biológiai motívumok, (például: szomjúság, éhség) vagy elsajátítási motívumok (például a baba felfedezi a saját testét, közvetlen környezetét). Az egyén életében szerzett tapasztalatai által a motívumok folyamatosan változnak, alakulnak (*Józsa, Fazekasné, 2007*).

A motiváció két fő típusát külső és belső motivációként szokták megkülönböztetni. (1) „A külső motiváció kétirányú lehet, vagy a büntetéstől való félelem, vagy a jutalom elérésének vágya. Mindkettő kívülről várható, és vagy egy kellemes, vagy egy kellemetlen ingerhez kapcsolódik” (*Uzsálné, 2011, 56. o.*). A külső motiváció következtében nincs szükség kreativitásra, monotónia tűrő egyéneknél alkalmazható. (2) A belső motiváció alkalmazásakor a cél az, hogy az egyén figyelmen kívül hagyja az eredmény után járó jutalmat vagy büntetést. A belső motivációnak három összetevője szükséges. (a) „kompetenciaszükséglet, (b) a külső

elvárásoktól független teljesítmény (c) egyéni képességek kibontakoztatásának a lehetősége”
(Uzsálné, 2011, 64. o.).

A tanulás és motivációk tisztázása után a tanulási motiváció fogalmát szükséges definiálni. Réthy Endréné (2003) szerint a tanulási motiváció egy olyan folyamat, amely a tanulási folyamatban keletkezik és csak a tanuló által áll fenn (Réthy, 2003).

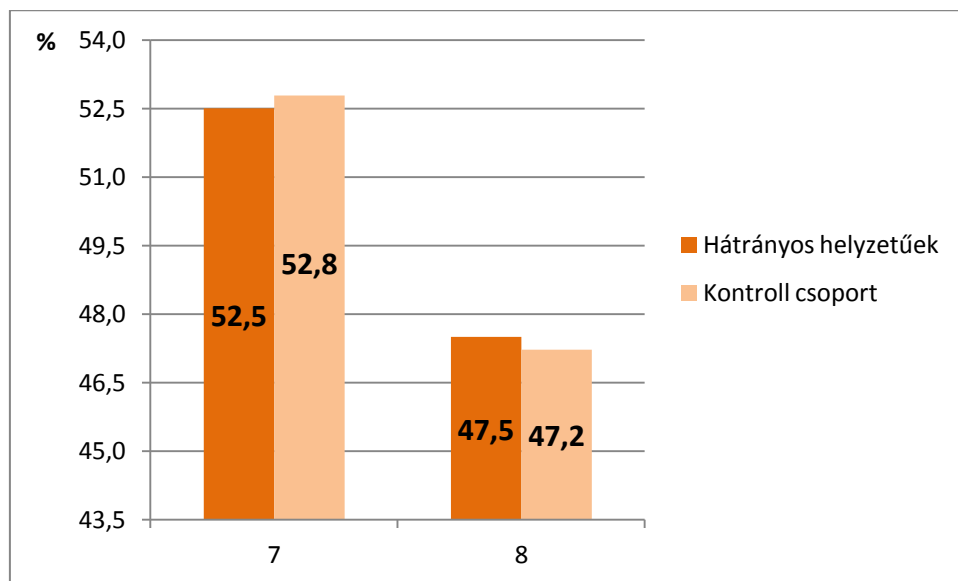
Nemcsak egy adott intézmény dolgozói és tanulói, de a család szociokulturális helyzete is hatással van a tanulási motivációra. *„A családi háttér esetében a szülők társadalmi pozíciója, a család kulturális státusa, a család életformája, a családon belüli érzelmi és szociális viszonyok meghatározóak”* (Habók, 2006, 138. o.). Idetartozik még a családban használt nyelvi kód, az értékek közvetítése, a szülő–gyermek közötti viszony, a család és a tanulás viszonya, a teljesítményre való következetesség, valamint a tanuló önszabályozása, mind meghatározza a tanulási motivációt. Hatótényező körébe tartozik a család lakókörnyezete, a településtípus, amely szintén befolyásolhatja az egyén iskolai teljesítményét (Habók, 2006).

3. Vizsgálat

3.1 Alapadatok

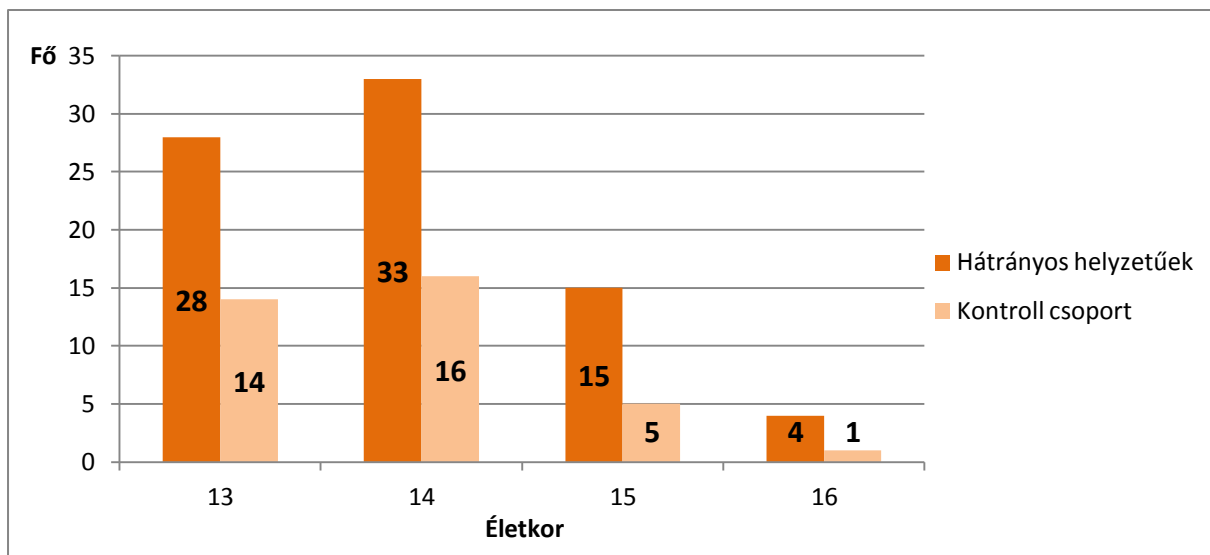
Kérdőívem bevezetéseként általános kérdéseket fogalmaztam meg, melyben rákérdeztem a diákok életkorára, nemére, lakhelyére, félévben elért tanulmányi átlagára, valamint az évfolyamra. E kérdéssor alapján a következő „eredményeket” kaptam.

A hetedik évfolyamra összesen 61 diák járt. Ebből 42 a hátrányos helyzetű és 19 nem hátrányos helyzetű tanuló. A nyolcadik évfolyamra 55 diák járt, amelyből 38 a hátrányos helyzetűek és 17 a nem hátrányos helyzetűek száma. Az évfolyamok megoszlását tekintve (1. ábra) a hetedikesek valamennyivel többen vannak, mint a nyolcadikosok. A hátrányos helyzetűek aránya jól látható, hogy mindkét évfolyamon szinte kiegyenlítődik. A következőkben bemutatom a két csoport – hátrányos helyzetűek csoportja, és a nem hátrányos helyzetűek csoportja, vagyis a kontroll csoport – jellemzőit, azonosságait, és különbségeit.

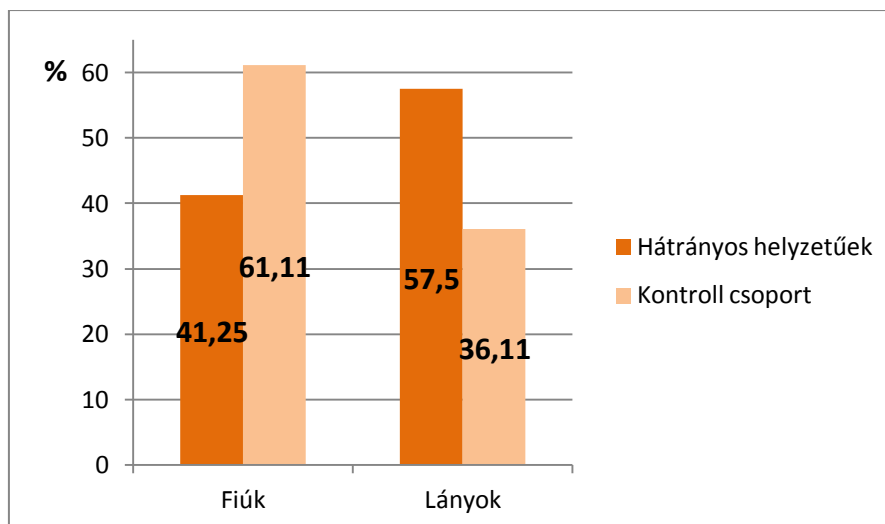
1. ábra: A diákok évfolyam szerinti megoszlása százalékban

Életkor szerinti megoszlásban (2. ábra), a megkérdezés időpontjában a diákok átlagéletkora 14 év volt a hátrányos helyzetűeknél, és 13,8 év volt a kontroll csoport esetében. A legfiatalabbak 13 évesek, míg a legidősebbek 16 évesek voltak a kérdőív kitöltésének idejében. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a maximális korkülönbség (terjedelem) mindkét mintában 3 év.

2. ábra: A válaszadók kor szerinti megoszlása

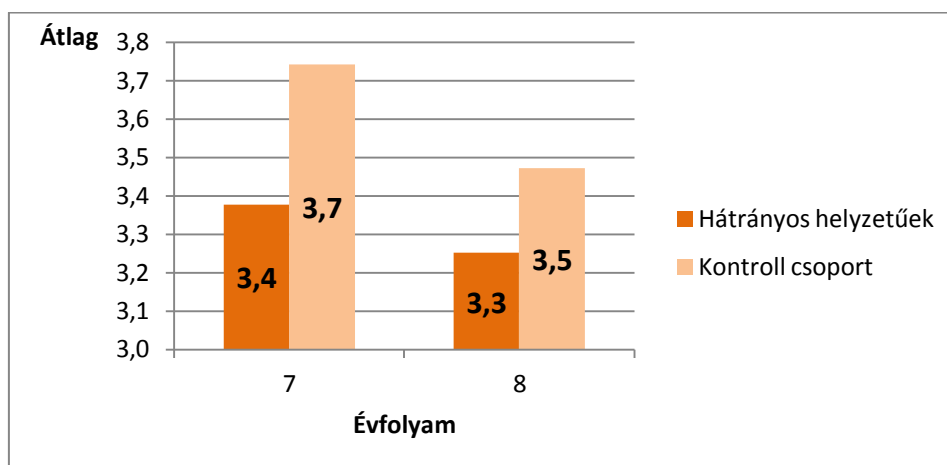
A megkérdezett diákok nem szerinti megoszlásánál a 116 főből összesen 59 fő a lány, és 55 fő a fiú tanuló. Ha a két csoportot nézzük (3. ábra), akkor látható, hogy a kontroll csoportnál a fiúk aránya (61,11%), míg a hátrányos helyzetűek csoportjánál a lányok aránya (57,5%) a magasabb.

3. ábra: A válaszadók nem szerinti megoszlása százalékban

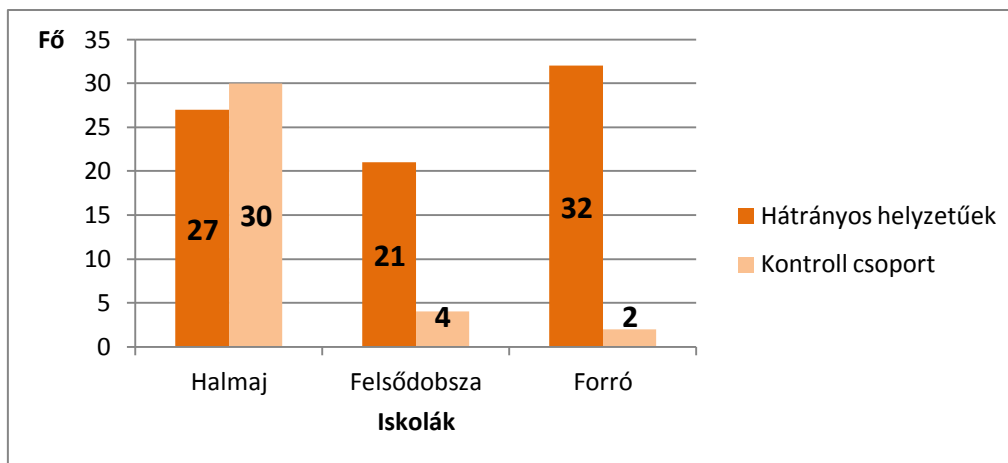
A vizsgálatból kiderült, hogy 55%-nak van 3 vagy annál több testvére, míg a nem hátrányos helyzetű társaik esetében ez 17%. Megállapítható tehát, hogy a hátrányos helyzetű családok esetében jóval nagyobb arányban fordul elő, hogy négy, vagy annál több gyermeket is nevelnek egy háztartásban, mint a nem hátrányos helyzetűek esetében.

A tanulmányi adatokat vizsgálva mindkét évfolyamnál a kontroll csoport valamivel jobban teljesít a hátrányos helyzetű tanulóknál. A 4. ábrán jól látható, hogy a hátrányos helyzetű hetedik évfolyamos tanulók átlaga 3,4, míg a kontroll csoport esetében 3,7. A nyolcadik évfolyamos hátrányos helyzetű tanulók átlaga 3,3, a kontroll csoporté pedig 3,5 volt.

4. ábra: 7-8. évfolyam tanulmányi átlaga

A három általános iskola közül kettőbe a környező falvakból, városból utaznak a diákok. A halmaji általános iskola az ahová a legtöbb helyről „ingáznak” a tanulók. A vizsgálat során a diákok 8 különböző települést tüntettek fel, ahonnét bejárnak Halmajra. Ezt követi a felsődobszai iskola, ahová 3 településről járnak be a diákok. A forrói általános iskolát viszont csak helyi tanulók veszik igénybe. A legtöbb kérdőívet (57db) a halmaji általános iskolából kaptam, majd ezt követi a forrói (34db). A legkevesebb kérdőívet pedig a felsődobszai iskolából kaptam (25db). A hátrányos helyzet megállapításánál a halmaji iskolából 27-en, a forrói iskolából 32-en, míg a felsődobszai iskolából 21-en kerültek a hátrányos helyzetűek csoportjába (5. ábra). A kontroll csoport nagy részét a halmaji általános iskolai diákok alkotják.

5. ábra: A diákok iskolája szerinti megoszlása

A megkérdezett diákok 81%-nak van saját szobája. A két csoport között nincs lényeges különbség, alig 1%-al haladja meg a kontroll csoport eredménye a hátrányos helyzetű gyermekekét. Ez sokgyermekes családoknál nehezen hihető, ezért valószínűleg a „saját szoba” kategóriáját több gyermek a „gyermekszoba” (ahol több testvér is együtt lakik) kategóriájával keverte.

Saját mobiltelefonnal a megkérdezettek diákok 85%-a rendelkezik. A hátrányos helyzetűek csoportjában 78,75%-a, a nem hátrányos helyzetűek csoportjában pedig 83,33%-a rendelkezik saját mobiltelefonnal.

A hátrányos helyzetűek 75%-a rendelkezik 3 vagy annál több mobiltelefonnal a családban, ezzel szemben a kontroll csoport 91,7%-a rendelkezik három vagy több mobiltelefonnal. Mindkét csoport esetében közel azonos nagyságrendben jelenik meg az asztali számítógépek száma. A hátrányos helyzetűek 82,5%-a, kontroll csoport 80,6%-a rendelkezik legalább egy asztali számítógéppel. A hordozható technológiák esetében azonban már markánsabb eltéréseket tapasztalhatunk. A hátrányos helyzetűek 26,25%-a rendelkezik maximum két laptoppal, a nem hátrányos helyzetű társaik esetében ez az arány 63,9%. Táblagéppel a hátrányos helyzetűek 23,75%-a rendelkezik, a kontroll csoport esetében több mint a fele (61,1%) rendelkezik. Személygépkocsival a hátrányos helyzetűek 36,25%-a rendelkezik. A nem hátrányos helyzetű társaik (kontroll csoport) háztartásában kicsivel több, mint a fele (66,7%) rendelkezik legalább egy személygépkocsival. Internetkapcsolattal a hátrányos helyzetűek közül 86% rendelkezik, a kontroll csoport esetében viszont 97%. Mindössze 11 hátrányos helyzetű tanuló nem rendelkezik internetkapcsolattal. A kontroll csoport esetében ez 1 tanuló. A hátrányos helyzetűek több mint fele (63%) rendelkezik legalább 24 saját könyvvel, a kontroll csoport tanulóinak 78%-a (1. táblázat).

1. táblázat: A gyermekek családjában található eszközök

Darabszám:	Hátrányos helyzetűek		Kontroll csoport	
	1-2	3 vagy több	1-2	3 vagy több
Mobiltelefon	21,25%	75%	5,6%	91,7%
Asztali számítógép	82,5%	2,5%	80,6%	8,3%
Laptop, notebook	26,25%	1,25%	63,9%	8,3%
Táblagép	23,75%	0%	61,1%	11,1%
Személygépkocsi	36,25%	0%	66,7%	16,7%

3.2 A diákok érdeklődése

Az alapadatok felvétele után, számos kérdést az érdeklődésükkel kapcsolatban tettem fel a kérdőívben. Egyik ilyen kérdéskör a tantárgyakhoz való viszonyulásuk volt, mennyire szeretnek bizonyos tantárgyakat. A diákoknak egytől ötig tartó skálán kellett megállapítani, hogy az adott tárgyat mennyire szeretik.

Mivel a tantárgyak iránti attitűdöket nagymértékben befolyásolhatja a nem is, ezért a két almintán belül külön vizsgálok a fiúk és a lányok válaszait. Nézzük meg először a fiúk viszonyulását a tantárgyakhoz.

Az 2. táblázatban is látható, hogy mind a két almintánál (vizsgálati csoport – kontroll csoport) első helyen a testnevelés van. A hátrányos helyzetűek csoportjában a „*nagyon szeretem*” tantárgy kategóriába csak a testnevelés került, míg a kontroll csoport három tárgyat sorolt ide. A hátrányos helyzetű diákoknál a „*szeretem*” kategóriába hat tantárgy került (rajz, történelem, ének, biológia, idegen nyelv, földrajz). A kontroll csoport esetében ebbe a kategóriába nem került egy tantárgy sem, inkább a „*közömbös*” kategóriába kerültek a következő tantárgyak: kémia, irodalom, biológia, ének, idegen nyelv, fizika. A hátrányos helyzetűek csoportja a „*közömbös*” kategóriába az irodalom, magyar nyelv, matematika, fizika tárgyakat sorolta. A két csoport számára ezek a tantárgyak a „*közömbösek*”, amelyek nem váltanak ki érdeklődést, nem motiválja őket. A „*nem szeretem*” kategóriába pedig a hátrányos helyzetű csoportnál a kémia, a kontroll csoportnál pedig, a matematika, földrajz, és magyar nyelv került.

Látható, hogy a két csoport mindkét csoport nagy érdeklődést mutat a történelem, biológia tantárgyak iránt, valamint hogy az elméleti tantárgyak előnyben részesülnek a reáltárgyaknál.

2. táblázat: Tantárgyi viszonyulás a fiúk szempontjából

Hátrányos helyzetűek csoportja	Kontroll csoport
1. Testnevelés (48,48%)	1. Testnevelés (45,45%)
2. Rajz (45,45%)	2. Történelem (40,9%)
3. Történelem (36,36%)	3. Rajz (31,82%)
4. Ének (33,33%)	4. Kémia (35,3%)
5. Biológia (33,33%)	5. Irodalom (31,82%)
6. Idegen nyelv (30,3%)	6. Biológia (31,82%)
7. Földrajz (30,3%)	7. Ének (31,82%)
8. Irodalom (36,36%)	8. Idegen nyelv (31,82%)
9. Magyar nyelv (33,33%)	9. Fizika (27,27%)
10. Matematika (33,33%)	10. Matematika (31,82%)
11. Fizika (30,3%)	11. Földrajz (31,82%)
12. Kémia (30,3%)	12. Magyar nyelv (27,27%)

Tekintsük át a lányok válaszait is. A hátrányos helyzetűek csoportján belül a lányok a „szeretem kategóriába” soroltak összesen tizenegy tantárgyat (rajz, ének, magyar nyelv, irodalom, földrajz, matematika, biológia, testnevelés, történelem, fizika, idegen nyelv). A „nagyon szeretem” kategóriába egy tantárgy sem került. Mindössze egy tantárgy a kémia került a „nem szeretem” kategóriába. A kontroll csoport esetében sem került egy tantárgy sem a „nagyon szeretem” kategóriába. A „szeretem” kategóriába került földrajz, ének, idegen nyelv, rajz, irodalom, a testnevelés, magyar nyelv, történelem, kémia tantárgyak. Egy tantárgy a biológia került a „közböcs” kategóriába, és a „nem szeretem” kategóriába pedig a matematika, fizika tantárgyak kerültek (3. táblázat). Megfigyelhető, hogy a lányok tantárgyi érdeklődése jobban eltér, mint a fiúk tantárgyi érdeklődése. A fiúk tantárgyi viszonyulása közel azonos, míg a lányokénál vannak nagyobb eltérések.

3. táblázat: Tantárgyi viszonyulás a lányok szempontjából

Hátrányos helyzetűek csoportja	Kontroll csoport
1.Rajz (56,52%)	1.Földrajz (76,92%)
2.Ének (50%)	2.Ének (61,54%)
3.Magyar nyelv (50%)	3.Idegen nyelv (53,85%)
4.Irodalom (45,65%)	4.Rajz (46,15%)
5.Földrajz (39,13%)	5.Irodalom (46,15%)
6.Matematika (39,13%)	6.Testnevelés (38,46%)
7.Biológia (34,78%)	7.Magyar nyelv (38,46%)
8.Testnevelés (32,61%)	8.Történelem (38,46%)
9.Történelem (30,43%)	9.Kémia (38,46%)
10.Fizika (28,26%)	10.Biológia (53,85%)
11.Idegen nyelv (28,26%)	11.Matematika (30,77%)
12.Kémia (26,09%)	12.Fizika (38,46%)

A következőkben a különböző témákhoz (zenehallgatás, sporthírek, celebhírek , művészetek...) kapcsolódóan állítottam fel egy rangsort, melyet szintén nemek szerint vizsgálok. A rangsor alapján jól látható, hogy mennyiben és mennyire térnek el a hátrányos helyzetű és a nem hátrányos helyzetű fiúk és lányok érdeklődése a felsorolt témáknál.

A legkedveltebb érdeklődési témák a fiúk körében mindkét csoportnál szinte azonosak. Az első helyen a hátrányos helyzetűeknél a sporthírek, míg a kontroll csoportnál a filmek szerepelnek. A második és harmadik helyen szereplő témák mind a két csoportnál ugyan azok. Nagymértékben érdeklődnek a zene iránt, illetve az autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek és hírek is fontosak a megkérdezettek számára. Ezt követi a hátrányos helyzetűeknél a filmek és a divat. A kontroll csoportnál a filmek a már említett első helyet foglalják el, míg a divat csak a hetedik helyen szerepel. Emögött talán az állhat, hogy a nem hátrányos helyzetűeknek valószínűleg több választási lehetőségük van ruhavásárlás során, mint a hátrányos helyzetű társaiknak. A divat valószínűleg, azért szerepel az ötödik helyen a hátrányos helyzetűek körében, mert nem rendelkeznek nagy választási lehetőségekkel, ezért jobban odafigyelnek a vásárlás alkalmával egy-egy ruhadarab *árára*. Mindezt a család anyagi helyzete befolyásolja. Ezt követi a hatodik helyen szereplő sztárokkal kapcsolatos hírek, amely a kontroll csoport esetében az ötödik helyen van. A sztárokról szerzett ismeretek

mintául vagy példaképként is szolgálhatnak, identitásuk alakulásában. A hetedik helyet foglalja el a „hirdetések” kategória a vizsgálati csoportnál, amely azonban a kontroll csoportnál az utolsó előtti (14) helyet jelenti csak. Feltehetően a hátrányos helyzetűek több információt szereznek a különböző újságokból, plakátokról, feltehetően többet néznek televíziót is. A kontroll csoport vélhetően inkább a számítógépes játékokat részesíti előnyben. Majd egy helyen szerepel mind a két csoportnál a művészetek köre. Ezt követi a lakhellyel kapcsolatos hírek, amely a kontroll csoportnál már hátrább a 12. helyen található. A hátrányos helyzetűeknél viszonylag a végére kerültek az egészséges életmóddal kapcsolatos hírek. A kontroll csoportnál ez jóval előrébb, a hatodik helyen szerepel. A hátrányos helyzetűek körében a kevésbé érdekes témaköröknek bizonyultak a gazdasággal, természettudományokkal, szépségápolással, valamint ételreceptekkel kapcsolatos hírek, cikkek, érdekességek.

Mindkét csoport megfogalmazott egyéb érdeklődési köröket is. A hátrányos helyzetűek közül ketten foglalmazták meg a történelmet, valamint a számítástechnikát, mint egyéni érdeklődési kört. A kontroll csoportnál három diák írt egyéni érdeklődést: a mezőgazdaságot, a szórakozási lehetőségeket, valamint a politikát (4. táblázat).

4. táblázat: A hátrányos helyzetű és nem hátrányos helyzetű fiúk érdeklődési köreinek a rangsora

Hátrányos helyzetű csoport	Kontroll csoport
1. Sporthírek (87,83%)	1. Filmek (77,27%)
2. Zenehallgatás (81,82%)	2. Zenehallgatás (77,27%)
3. Autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek, hírek (72,73%)	3. Autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek, hírek (77,27%)
4. Filmek (69,7%)	4. Sporthírek (50%)
5. Divat, öltözködés (30,3%)	5. Sztárok, celebek életéről szóló hírek (36,36%)
6. Sztárok, celebek életéről szóló hírek (30,3%)	6. Egészséges életmóddal kapcsolatos hírek (27,27%)
7. Hirdetések (24,24%)	7. Divat, öltözködés (22,43%)
8. Művészetek (21,2%)	8. Természettudományos cikkek (18,18%)
9. Lakóhelyem építésével, szépítésével foglalkozó cikkek (15,15%)	9. Művészetek (13,64%)
10. Egészséges életmóddal kapcsolatos hírek (15,15%)	10. Gazdasági hírek (13,64%)
11. Gazdasági hírek (12,12%)	11. Egyéb: mezőgazdaság, mozi buli, szórakozás, politika (13,64%)
12. Természettudományos cikkek (12,12%)	12. Lakóhelyem építésével, szépítésével (9,09%)foglalkozó cikkek
13. Szépségápolással kapcsolatos hírek (12,12%)	13. Szépségápolással kapcsolatos hírek (9,09%)
14. Egyéb: történelem, számítástechnika (6,06%)	14. Hirdetések (4,55%)
15. Ételreceptek (6,06%)	15. Ételreceptek (4,55%)

A következőkben a lányok érdeklődési körét vizsgáljuk meg. A 5. táblázatban látható, hogy az érdeklődési kör első hat pontja teljesen megegyezik, tehát mindkét csoportot nagymértékben érdekli a zene, a divat, az öltözködés, és a filmek, valamint szépségápolással, sztárokkal, egészséggel kapcsolatos hírek, cikkek. Érdeklődésüket azzal lehet magyarázni, hogy a sztárok világa vonzza a diákok figyelmét, akár példaképként is állhatnak előttük. Erre

épülhet a divat követése is. A hátrányos helyzetű csoport hetedik helyén az ételreceptek állnak, míg a kontroll csoport esetében ez a tízedik helyet foglalja el. Tehát valamivel fontosabb a hátrányos helyzetű csoportnak az egészséges táplálkozás, az ételek elkészítésének fortélyai és az ehhez kapcsolódó információk. A továbbiakban a természettudományos és autókkal kapcsolatos hírek, cikkek, művészeti érdeklődés következik, amely majdnem azonos helyen van mindkét csoportnál. Az utolsó négy helyet a hátrányos helyzetűek érdeklődése szerint a sporthírek, lakóhellyel, gazdasággal kapcsolatos hírek, cikkek, hirdetések foglalják el. A kontroll csoport esetében az utolsó négy helyet a hirdetések, a sporthírek, a gazdasági hírek, és a lakóhellyel kapcsolatos cikkek vannak. Azonban az utolsó két helyen lévő témák nem váltanak ki érdeklődést a kontroll csoport lány tagjaiból, hiszen a táblázaton látható, hogy ezt senki sem jelölte (0%). A lányok esetében csak a kontroll csoport fogalmazott meg egyéb érdeklődési köröket, ketten az énekléssel kapcsolatban, egy lány pedig a könyvekkel kapcsolatban.

A két csoport érdeklődése inkább a divattal, öltözködéssel van szorosabb kapcsolatban. A felállított sorrend alapján kevésbé érdekelt témák a sporttal, művészetekkel, természettudományokkal, gazdasággal kapcsolatos cikkek, hírek. Viszont erősen érdeklődnek a zenék és filmek iránt.

5. táblázat: A hátrányos helyzetű és nem hátrányos helyzetű lányok érdeklődési körének a rangsora

Hátrányos helyzetű csoport	Kontroll csoport
1. Zenehallgatás (95,65%)	1. Zenehallgatás (76,92%)
2. Divat, öltözködés (84,78%)	2. Divat, öltözködés (79,92%)
3. Filmek (76,09%)	3. Filmek (76,92%)
4. Szépségápolással kapcsolatos hírek (71,74%)	4. Szépségápolással kapcsolatos hírek (69,23%)
5. Sztárok, celebek életéről szóló hírek (63,07%)	5. Sztárok, celebek életéről szóló hírek (46,15%)
6. Egészséges életmóddal kapcsolatos hírek (26,09%)	6. Egészséges életmóddal kapcsolatos hírek (38,46%)
7. Ételreceptek (26,09%)	7. Egyéb: éneklés, könyvek (23,08%)
8. Természettudományos cikkek (17,39%)	8. Autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek, hírek (23,08%)
9. Autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek, hírek (17,39%)	9. Művészetek (15,38%)
10. Művészetek (15,22%)	10. Ételreceptek (15,38%)
11. Sporthírek (15,22%)	11. Természettudományos cikkek (7,69%)
12. Lakóhelyem építésével, szépítésével foglalkozó cikkek (8,7%)	12. Hirdetések (7,69%)
13. Gazdasági hírek (6,52%)	13. Sporthírek (7,69%)
14. Hirdetések (6,52%)	14. Gazdasági hírek (0%)
15. Egyéb: biciklizés (2,17%)	15. Lakóhelyem építésével, szépítésével foglalkozó cikkek (0%)

A következő kérdéseim az iskolával voltak kapcsolatosak, hogy mit szeretnek, és mit nem szeretnek iskolában.

Először egy 5 fokozatú skálán kellett meghatározni, hogy mennyire szeretnek iskolába járni (21. kérdés). Ennek átlaga a két csoport esetében: a hátrányos helyzetű tanulók 2,80, a nem hátrányos helyzetű tanulók esetében 2,51.

A nyílt kérdés során a diákok megfogalmazhatták azt, hogy mit szeretnek, és mit nem szeretnek az iskolában (22. 23. kérdés). A kontroll csoport a barátokat emelte ki, míg a

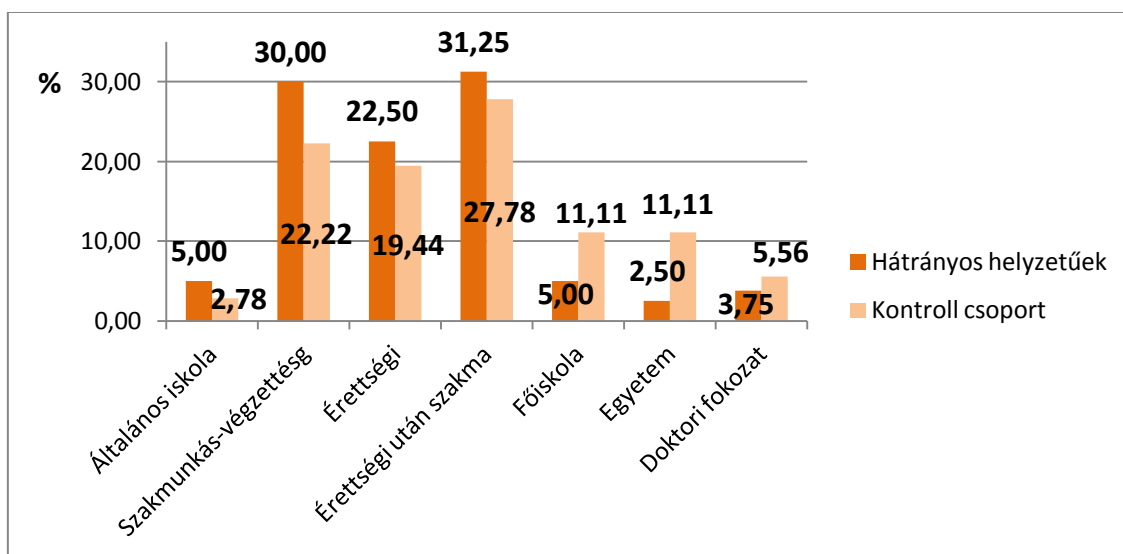
hátrányos helyzetűeknél ez kibővül a tanulással (17,5%). Sokan konkrét tantárgyat emeltek ki, amelyet „nagyon szeretnek”, ilyen például a történelem, a rajz és az ének tárgyak.

Amit nem szeretnek az iskolában leginkább a tanulást (24,13%) és a nem megfelelő viselkedést (13,79%). A hátrányos helyzetűek mindkét kérdés alkalmával a tanulást emelték ki. Egy részük szeret tanulni (17,5%), másik részük (26,25%) pedig nem, inkább elutasítással fordulnak a tanulás felé, vagy negatív élményeik vannak a tanulással kapcsolatosan. A kontroll csoport esetében 19,44%-a azoknak a gyerekeknek a száma, akik nem szeretnek tanulni, valamint 5,5% akik szeretnek tanulni. Ezek alapján úgy tűnik, hogy a hátrányos helyzetűek viszonya a tanuláshoz polarizáltabb, mint a nem hátrányos helyzetűeké: vagy kifejezetten szeretnek tanulni (kitörési lehetőséget láthatnak benne), vagy határozottan nem.

3.3 A diákok továbbtanulási elképzelései, a terveket befolyásoló tényezők

A következőkben a diákok továbbtanulási elképzeléseit, a szülői tanácsokat, és a továbbtanulásról szerzett ismereteiket vizsgáljuk meg.

A diákok továbbtanulási szándékait a 6. ábrán láthatjuk. Mindkét csoportnál kiemelkedően magas százalékban jelenik meg egy szakma megszerzése az érettségi után. A hátrányos helyzetűek 31,5%-a, a kontroll csoport 27,78% -a szeretne szakmát szerezni az érettségi után. Továbbá nagy az aránya a „csak” szakmunkás végzettséget tervezőknek is. A hátrányos helyzetűek 30%-a, a kontroll csoport 22,22%-a szeretne „csak” szakmunkás végzettséget szerezni. Ezt követi az érettségit akaró diákok aránya, amely a hátrányos helyzetűek esetében magasabb 22,5%, míg a kontroll csoport esetében mindössze 19,44%. Kis létszámban ugyan, de megjelenik a hátrányos helyzetűek 5%-nál, a csak az általános iskolai végzettség megszerzése, mint cél. Fontos megemlíteni, hogy a kontroll csoportnál (2,78%) is megjelenik az a szándék, hogy csak az általános iskolát szeretnék elvégezni. Összevetve a két csoportot, vannak olyan diákok, akik főiskolára, egyetemre is tovább szeretnék menni. A hátrányos helyzetűek körében ez kisebb százalékban (5%) jelenik meg, mint a nem hátrányos helyzetű (11,11%) társaiknál. Feltehetően, kisebb esélyük van a bejutásra, mint a kontroll csoport tagjainak, és valószínűleg kevesen fognak eljutni a főiskoláig. A doktori fokozat megszerzése is több diáknak is terve, mind a két csoportnál. A felsőoktatás tehát a hátrányos helyzetűek számára kisebb mértékben vonzó cél, mint a kontroll csoport gyermekeinél.

6. ábra: A diákok továbbtanulási elképzelései

A kérdőívem első nyílt kérdése a diákok szakmai jövőelképzelésére irányult. A diákoknak lehetőségük volt válaszolni arra a kérdésre, hogy mi szeretne lenni, ha nagy lesz. Különböző területek jelentek meg, ez is jelezte azt, hogy szerteágazó az érdeklődésük. A jövőelképzeléseket érdemes nemek szerint elemezni, hiszen a lányok és fiúk érdeklődése nagymértékben eltér egymástól.

A fiúk két csoportjánál 20% feletti azoknak az aránya, akik még nem döntöttek egy szakma mellett sem. Mindkét csoportban a legtöbben a hegesztő szakmát szeretnék választani. A hátrányos helyzetűek esetében 15,15%, a kontroll csoportnál 9,09% ez az arány. A hátrányos helyzetűeknél azonos arányban jelenik meg a vállalkozó és szerelő szakma választása (9,09%). Szintén egyenlő arányban jelennek meg az autószerelő, pék és rendőr szakma választása (6,06%). Vannak olyan szakmák, melyet csak egy-egy tanuló választott. Ilyen a víz-gázszerelő, informatikai rendszergazda, katona, asztalos. A kontroll csoport esetében inkább egyéni elképzelések vannak, csak a szerelő és autószerelő jelenik meg több gyermeknél. Az egyéni elképzeléseik a következők: mezőgazdasági munkás, teniszező, boltvezető, mentőápoló, kamionos, kosaras, mezőgazdasági szakember, villamosmérnök, fémmegmunkáló, ács, villanszerelő, táncos, pincér, fizikai munkás.

A lányok szakmaválasztása során kevesen voltak azok, akik nem tudták megfogalmazni, hogy mit szeretnének. A hátrányos helyzetűek 4,35%, a kontroll csoport 7,69% nem választott még szakmát. Úgy tűnik, hogy a lányok tudatosabbak ezen a téren, mint a fiúk, ami az eltérő érési ütemükből is fakadhat.

A lányok körében mindkét csoportnál a legtöbben az eladói szakmát választották, a hátrányos helyzetűek 17,4%-a, a kontroll csoport 15,38%-a választotta ezt. A hátrányos helyzetűek körében többen választották még a kisgyermekgondozó, pék, szociális gondozó, óvónő, szakács, cukrász szakmákat. Azonos arányban jelenik meg a hátrányos helyzetűek között az ápolónő, fodrász, kozmetikus, rendőr szakmák. A kontroll csoportnál ugyanezen szakmák mindegyike azonos arányban jelenik meg (7,69%).

Ahogy a fiúk körében úgy itt is megtalálhatóak azok a szakmák, melyet csak egy diák választott. A hátrányos helyzetűek körében egy-egy tanuló a következő szakmát választotta: informatikus, grafikus, idegenvezető, gyógyszerértékesítő, rajzművész, védőnő, modell, állatorvos, könyvelő, vendéglátós, rajzfilmkészítő. A kontroll csoport esetében a következő szakmák jelentek meg egyéni szinten: sebész, belső építész, pszichológus, riporter, főszerkesztő, orvos, banki ügyintéző, könyvelő, üzletvezető. A szakma megválasztása során

számos diák nem csak egyet nevezett meg. Ez arra utalhat, hogy a diákoknak még nincsenek kiforrott terveik, és több pálya, terület érdekli őket.

A kérdőívem 27. kérdése a szülők tanácsaira irányult, amely megmutatja, hogy a két csoport szülei hogyan viszonyulnak a szakmaválasztás előtti időszakhoz (6. táblázat).

Először vizsgáljuk meg külön a két csoportot az első 5 legfontosabb szempontból, majd ezután vessük össze. A hátrányos helyzetű tanulók szüleinek tanácsai között a legfontosabb az, hogy a gyermekük szakmát tanuljon és érettségét is szerezzon (66,25%). A következő leggyakrabban elhangzó fontos tanács, hogy a gyermekük szakmát tanuljon (55%). Ezt követi a jól kereső szakmaválasztása (47,5%), majd az olyan szakma választása, amivel a közelben el tud helyezkedni (47,5%). A szülők 25,5%-a pedig a gyermekre bízta a választást.

Mindkét csoportnál fontos az, hogy a gyermekük szakmát szerezzon érettségivel, vagy a nélkül. Nem utolsó sorban irányadó az is, hogy a megszerzett szakmával majd a közelben találjon állást valamint, hogy jól tudjon vele keresni. A kontroll csoportnál megjelenik még az is hogy a gyermekre bízzák a választást (41,67%). Ha a felállított sorrendben tovább megyünk, láthatjuk, hogy a hátrányos helyzetű csoportnál meghatározó tényező a diploma (18,75%) szerzése is, de akár a gyermekre is rábízzák (25%) a választást és a pályaválasztási rendezvényeken (13,75%) való részvétel is meghatározó. Kevésbé befolyásoló tényező a hátrányos helyzetűek körében a családi vállalkozásban való elhelyezkedés (7,5%), valamint a szülők munkájának a követése (7,5%). A két csoportban vannak hasonlóságok, azonban a hátrányos helyzetű csoport 11,25%-a még nem beszélt a szüleinek a pályaválasztásukról, ez a kontroll csoport esetében csak 2,78%-ra igaz.

6. táblázat: A szülők tanácsai a gyermek továbbtanulásáról

Hátrányos helyzetű csoport	Kontroll csoport
1. Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon és érettségije is legyen (66,25%)	1. Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon és érettségije is legyen (61,11%).
2. Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon (55%)	2. Olyan szakmát szerezzen, amivel jól tud majd keresni (58,33).
3. Olyan szakmát szerezzen, amivel jól tud majd keresni (47,5%)	3. Rá bizzák a választást (41,67%).
4. Olyan szakmát szerezzen, amivel a közelben el tud helyezkedni (47,5%)	4. Olyan szakmát szerezzen, amivel a közelben el tud helyezkedni (38,89%).
5. Rá bizzák a választást (25%).	5. Azt szeretnék, hogy szakmát tanuljon (36,11%).
6. Először szerezzen szakmát, majd később döntsön a diploma mellett (18,75%)	6. Vegyenek részt pályaválasztási rendezvényeken, hogy közösen könnyebben döntsenek (13,89%).
7. Azt szeretnék, hogy diplomás ember legyen (15%).	7. Azt szeretnék, hogy diplomás ember legyen (13,89%).
8. Vegyenek részt pályaválasztási rendezvényeken, hogy közösen könnyebben döntsenek (13,75%)	8. Először szerezzen szakmát, majd később döntsön a diploma mellett (11,11%).
9. Még nem beszélgettek a továbbtanulásról (11,25%)	9. Azt szeretnék, hogy a család vállalkozásában dolgozzon (11,11%).
10. Azt szeretnék, hogy a család vállalkozásában dolgozzon (7,5%).	10. Az édesapa azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő (5,56%).
11. Az édesapa azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő (7,5%).	11. Az édesanya azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő (5,56%).
12. Az édesanya azt szeretné, hogy azt a munkát csinálja, amit ő (6,25%)	12. Szerintük nem fontos a szakmaválasztás, majd ki fog alakulni (2,78%).
13. Szerintük nem fontos a szakmaválasztás, majd ki fog alakulni (3,75%).	13. Még nem beszélgettek a továbbtanulásról. (2,78%).

Ez után vizsgáljuk meg, hogy a továbbtanulással kapcsolatban honnan szerezték a diákok az információkat. A 7. táblázaton megfigyelhetők az egyes információszerzési lehetőségek igénybevételének aránya. Látható, hogy a diákok a szülőkhöz, és barátokhoz fordulnak a pályaválasztásukkal kapcsolatban tanácsokért. Hiszen közel azonos a szülőkel lezajló beszélgetés (hátrányos helyzetű diákok 70%-a, kontroll csoport 66,67%-a) és a pályaválasztási rendezvényeken való részvétel aránya a két csoportnál (hátrányos helyzetűek 13,75%-a, kontroll csoport 13,89%-a). Mindkét csoport esetében a pályaválasztási rendezvényekre kevesen jutnak el. A kontroll csoportnál magasabb az internetről, tv-ből, újságból történő információszerzés (36,11%), mint a hátrányos helyzetű társaik körében (21,25%). Szintén magasabb arányban jelennek meg a barátok által szerzett pályaválasztási tanácsok is. Hiszen a hátrányos helyzetűek 72,50%-a, a kontroll csoport 86,11%-a beszélt a barátaival a pályaválasztásáról.

Az osztályfőnöki órákon szerzett információk értéke viszonylag alacsony. A hátrányos helyzetűek 16,25%-a, a kontroll csoport 8,33%-a beszélt már pályaválasztásáról az osztályfőnöki órákon. Vélhetően a pedagógusok nem érintik megfelelő mértékben a pályaválasztás témáját.

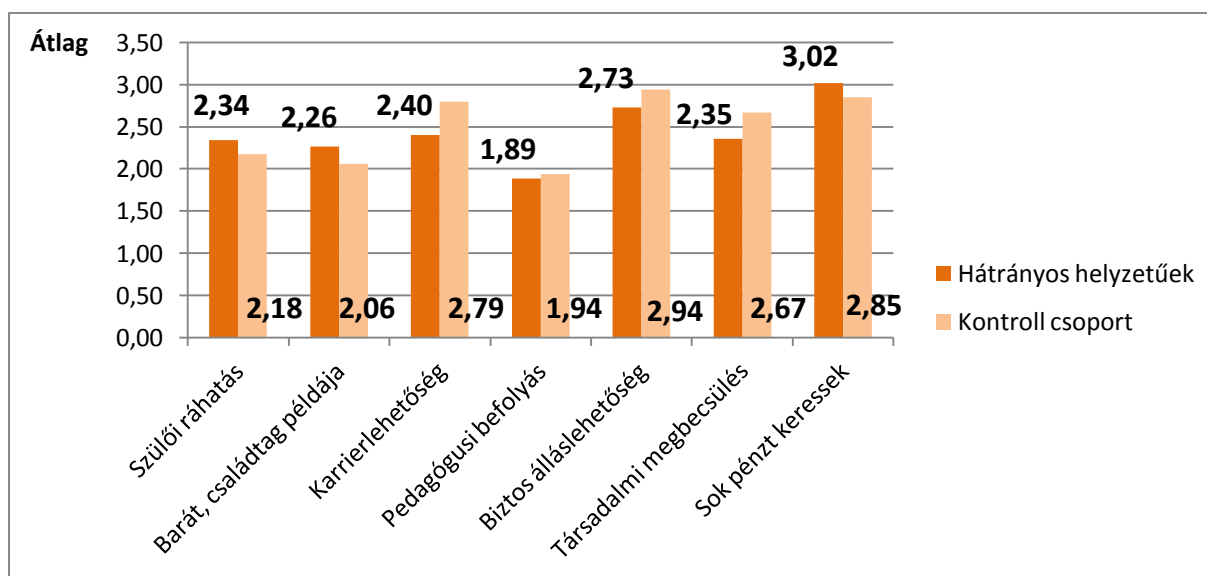
7. táblázat: Információszerzési lehetőségek

<i>Kategória</i>	<i>Hátrányos helyzet</i>	<i>Kontroll csoport</i>
Szülőkkel	70% (56fő)	66,67% (24fő)
Osztályfőnöki órán	16,25% (13fő)	8,33% (3fő)
Barátok	72,50% (58fő)	86,11% (31 fő)
Tv, internet, újság	21,25% (17fő)	36,11% (13fő)
Pályaválasztási rendezvények	13,75% (11fő)	13,89% (5fő)
Egyéb	1,25%(1fő)	0% (0fő)

A pályaválasztást különböző tényezők befolyásolhatják. Kérdőívemben ezekre a tényezőkre kérdeztem rá. A diákoknak egytől négyig terjedő skálán kellett értékelniük, hogy az adott tényező (például szülői ráhatás, karrierlehetőség, biztos álláslehetőség) mennyire befolyásolja a pályaválasztásukat.

A 7. ábrán jól látható szemlélteti, hogy mindkét csoport pályaválasztásában nagymértékben befolyásoló tényezőként jelenik meg a pénzkereseti lehetőség (hátrányos helyzetűek esetében 3,02, kontroll csoportnál pedig 2,85 ez az átlagérték). Ezt követi a biztos álláslehetőség, amely a hátrányos helyzetű csoportnál 2,73, a kontroll csoportnál pedig 2,94.

Befolyásoló tényező a karrierlehetőség, melynek átlagértéke a hátrányos helyzetű diákoknál 2,40, míg a kontroll csoportnál kicsit magasabb 2,79. A sorban következő társadalmi megbecsülés értéke a hátrányos helyzetűek körében 2,35, míg a kontroll csoport esetében 2,67. Kevésbé befolyásoló tényező a hátrányos helyzetűek körében a szülői ráhatás 2,34, a kontroll csoport esetében kevesebb, mindössze 2,18 az átlagérték. Ennél kevesebb a baráti, vagy családtag példájának a befolyása (hátrányos helyzetű csoport 2,26, kontroll csoport 2,06). A legkevésbé befolyásoló tényezőnek bizonyult a pedagógusi hatás, hiszen a hátrányos helyzetű csoportnál 1,89, a kontroll csoportnál 1,94 ez az érték.

7. ábra: A pályaválasztást befolyásoló tényezők átlaga

3.4 A diákok munkaérdeklődésének eredményei

A kérdőívemben a MÉK munkaérdeklődés kérdőívet alkalmaztam. A kérdésekre (50 db) igennel és nemmel kellett válaszolni. Az igen válaszokat figyelembe véve a megadott szempontsor szerint a tanulók öt kategóriába kerülhettek be (szociális, módszeres, tárgyas, újíto, irányító). Minden csoporthoz 10 állítás tartozik, ezeket megvizsgálva mutatkoznak meg az egyes tanulók viszonyai a munkához, a munkaértékekhez. A kategóriák nem különülnek el élesen egymástól, mivel a vizsgálat során 10 diák legalább 2 kategóriában is szerepelt.

A 8. táblázat adatsorában megfigyelhető, hogy a kontroll csoport tagjai minden kategóriában magasabb eredményt értek el, mint a hátrányos helyzetűek. Jól látható az is, hogy a nem hátrányos helyzetű csoportnál nincsenek élesen elhatárolódva a kategóriák, viszonylag közel állnak egymáshoz, amely kialakulatlanabb pályaérdeklődésre utalhat.

A hátrányos helyzetűek inkább „*módszerezsek*” (5,74), vagyis szeretik az egyértelmű szabályokat, világos feladatokat és nem szeretik a váratlan helyzeteket; „*Tárgyasak*” (5,14), azaz szívesen dolgoznak tárgyakkal, eszközökkel, szeretnek javítani, készíteni dolgokat, valamint „*szociálisak*” (5,98), ami azt jelenti, hogy emberközpontúak, társas érdeklődésű személyek (Szilágyi, 2008). A hátrányos helyzetű csoport munkaérdeklődése szerint a negyedik helyen az „*újítás*” (4,81), majd az „*irányítás*” (4,79) áll. Látható, hogy ez a két kategória kisebb arányban jelenik meg ennél a csoportnál. Feltehetően a hátrányos helyzetű gyermekek nem szeretik a tudományos témákat, a váratlan helyzeteket és a kihívásokat. Valószínűleg nem képesek könnyen alkalmazkodni. Továbbá a hátrányos helyzetű gyerekek nem szívesen vállalnak vezetői vagy irányítói szerepeket, valamint nem szívesen vállalnak felelősséget különböző dolgok iránt és nem szívesen vállalnak ellenőrzői szerepeket sem.

A kontroll csoport tagjai is inkább „*módszerezsek*” (6,17), vagyis szeretik a világos feladatokat, és nehezen alkalmazkodnak a váratlan helyzetekhez. Ezt követi a „*szociális*” (6,08) vagy *társas érdeklődés*, majd a „*tárgyiasság*” (5,97), azaz a tárgyak megjavítása, elkészítése, és végül ezt követi az „*újító*” (5,78) és *irányító*” (5,03) kategória (Szilágyi, 2008).

8. táblázat: Munkaérdeklődés eredménye

<i>Kategória/ átlag</i>	<i>Szociális</i>	<i>Módszeres</i>	<i>Tárgyas</i>	<i>Újító</i>	<i>Irányító</i>
<i>Hátrányos helyzetűek</i>	5,98	5,74	5,14	4,81	4,79
<i>Kontroll csoport</i>	6,08	6,17	5,97	5,78	5,03
<i>Különbség</i>	-0,11	-0,43	-0,83	-0,97	-0,24

Ha összevetjük a két csoportot és megfigyeljük a különbségeket, akkor jól láthatjuk, hogy a hátrányos helyzetű csoport előtérbe helyezi a szociális érdeklődését, mint a kontroll csoport, hiszen ők inkább módszerek. A legnagyobb eltérés a „tárgyas” és „újító” kategóriáknál van. A vizsgálatban a kontroll csoport nagyobb érdeklődést mutat a tárgyak iránt, valamint könnyebben oldanak meg problémahelyzeteket és használnak különböző módszereket, mint a hátrányos helyzetűek.

3.5 A Super-féle munkaérték eredménye

A Super-féle munkaérték kérdőívénél, „az olyan munkát szeretnék, ahol az ember...” mondatot kellett befejezniük a diákoknak. 20 állítás közül választhattak. Ennek megfelelően az alábbi négy kategóriába sorolhatók a válaszok: anyagiasság, altruizmus, kreativitás és irányítás.

Az eredmények itt is a kontroll csoport erőteljesebb preferenciáit mutatják, hiszen mind a négy területen magasabb átlagot értek el. Mindkét mintánál egyformán követik egymást a kategóriák. Ez alapján láthatjuk (9. táblázat), hogy az „*anyagiak*” kerültek előtérbe, vagyis mindkét csoport számára fontos, az hogy a kijelölt pálya majd jó fizetést nyújtson. Mindez az eredmények szerint, vagyis az „*anyagiasság*” átlaga a hátrányos helyzetű csoportnál 1,59, a nem hátrányos helyzetű (kontroll) csoportnál pedig 1,72.

Ezt követi az „*altruizmus*”, vagyis az önzetlenség, ami olyan munkában jelenik meg, amely során az egyéneknek lehetőségük van mások segítésére, az életük boldogulásának könnyítésére. Az eredményeket figyelembe véve ez a második legjellemzőbb mindkét csoport esetében. A hátrányos helyzetű csoportnál 1,03, míg a kontroll csoport esetében 1,06 az átlagérték.

A harmadik legjellemzőbb kategória a „*kreativitás*”, amely által az egyén képes új dolgok megalkotására. Mindez a művészi és tudományos érdeklődéssel is összekapcsolható. A „*kreativitás*” már kevésbé jellemző a két csoportra. A hátrányos helyzetűek körében 0,74, kontroll csoportnál pedig 0,94 az átlagérték. Végül az „*irányítás*”, amely olyan munkával lehet kapcsolatos, ami lehetővé teszi egy tevékenység megtervezését, irányítását. (Szilágyi, 2008). A táblázatban jól láthatóak az értékek, a hátrányos helyzetűeknek 0,4, míg a kontroll csoportnak 0,64 az „*irányítás*” kategóriájának átlaga. Feltehetően, a hátrányos helyzetűek életében az irányítás, kisebb mértékben jelenik meg, mint a nem hátrányos helyzetűek esetében, és ez hatással van a szerepek vállalására is. Vagyis nem szívesen vállalnak olyan feladatokat, ahol vezetői, irányítói szerepeket kell végezniük.

9. táblázat: Super munkaérték csoportjai

<i>Kategória/ Átlag</i>	<i>Anyagiak</i>	<i>Altruizmus</i>	<i>Kreativitás</i>	<i>Irányítás</i>
<i>Hátrányos helyzetűek</i>	1,59	1,03	0,74	0,4
<i>Kontroll csoport</i>	1,72	1,06	0,94	0,67
<i>Különbség</i>	-0,13	-0,03	-0,21	-0,27

Az eredmények áttekintése után jól látható, hogy a két csoportra az „*anyagias*” kategória a legjellemzőbb, nagyobb érdeklődést mutatnak az olyan szakma kiválasztására, amely jól fizető állásként jelenik meg majd az életükben. Tehát, mindkét csoport szeretne jó szakmát választani, amellyel könnyedén el tud helyezkedni, és jól tud vele keresni.

A második legjellemzőbb kategória az „*altruizmus*”, vagyis az önzetlenség. Feltehetően szeretnének másokon is segíteni és nem csak a saját boldogulásuk kördüλέkenyebbé tételében tevékenykedni.

Az utolsó két kategória már kevésbé vált ki nagy érdeklődést a diákokból, ez a „*kreativitás*” és „*irányítás*” kategóriák. A két csoport összehasonlításánál láthatjuk, hogy itt van a legnagyobb átlagbeli eltérés. Feltehetően nem érdeklődnek a hátrányos helyzetűek kevésbé érdeklődnek a művészetek, és tudományok iránt, mint a nem hátrányos helyzetű csoport. Vélhetően nem hoznak létre új dolgokat, valamint nem szívesen vállalnak el vezetői, irányítói szerepeket.

4. Összegzés

A dolgozatban bemutatott vizsgálatom fő célja a hátrányos helyzetű gyermekek jövőképeinek, pályaválasztási és továbbtanulási szándékainak feltárása volt. A vizsgálati eredmények ismertetését követően ebben a fejezetben áttekintem a főbb eredményeket és igazolom vagy cáfolom a dolgozat elején megfogalmazott előzetes feltevéseimet.

A kérdőívet összesen 116 diák töltötte ki, amelyből 80 a hátrányos helyzetű, valamint 36 a nem hátrányos helyzetű (kontroll csoport) tanuló. A vizsgálatom középpontjában az általános iskola hetedik, nyolcadik évfolyamos tanulói álltak, ez alapján 61 hetedik osztályos, valamint 55 nyolcadik osztályos diák töltötte ki a kérdőívet.

A diákoknak készített kérdőív kérdései általános jellemzőikre (kor, nem, évfolyam, tanulmányi átlag, lakhely), érdeklődései körükre, továbbtanulási elképzeléseikre, a terveket befolyásoló tényezőkre, illetve a munkaérdeklődésre, a munkaértékekre vonatkoztak.

A diákok érdeklődése kapcsán kiemelten vizsgáltam a fiúk és lányok tantárgyi viszonyulását. A fiúk számára mindkét csoport esetében (hátrányos helyzetű csoport és nem hátrányos helyzetű csoport) a humán tantárgyak kerültek előtérbe, míg a lányok esetében, szintén mindkét csoportnál, a tantárgyak iránti változatos érdeklődést lehetett kimutatni. A lányoknál nem csak a humán tantárgyak kedveltek, hanem az ún. reál tantárgyak is, mint például a földrajz és a matematika. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a hagyományos nemi sztereotípiák (lányok a humán tantárgyakat kedvelik, fiúk a reál tárgyakat) a vizsgálati mintára nem volt jellemző. Pályaválasztás során nem szabad a megszokott sztereotípiákat automatikusan érvényesnek tekinteni.

A továbbtanulási elképzeléssel, valamint a terveket befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos kérdéskör rámutatott arra, hogy a diákok jövőelképzelései (19. kérdés) nagymértékben megegyeznek a szülők tanácsaival (27. kérdés). Mindkét kérdéssor esetében az érettségi utáni szakmaválasztás került előtérbe. Elmondható, hogy a diákok a jövőelképzelések során erősen figyelembe veszik a szülői tanácsokat is. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetűek 65%-a érettségit vagy annál magasabb (főiskolai, egyetemi diploma, doktori fokozat) végzettséget szeretne elérni, vagyis a magasabb végzettség elérésére törekszenek. A hátrányos helyzetűek 31,26%-a szeretne érettségi után szakmát is szerezni.

A tanulók továbbtanulásával kapcsolatos hipotézisem (*a hátrányos helyzetű tanulók továbbtanulása elsősorban a szakiskolai végzettség megszerzésére irányul*) nem nyert visszaigazolást. A diákok továbbtanulási elképzelésében nem csak a szakiskolai végzettség

elérése a cél, hanem magasabb végzettség megszerzésére is törekcszenek. Erre az ambícióra, motivációra esetleg erősebben is építeni lehet az iskolai oktatásban.

A kutatás során az információszerzési lehetőségek közül a két csoportnál kiemelkedő a barátoktól (hátrányos helyzetűek 72,5%, kontroll csoport 86,11%), szülőkötől (hátrányos helyzetűek 70%, kontroll csoport 66,67%) szerzett információk aránya. Ezt követően a nem hátrányos helyzetű (kontroll) csoport tagjai nagyobb arányban informálódnak internetről, újságból, televízióból (36,11%), mint a hátrányos helyzetű tanulók (21,25%).

A felállított hipotézisem (*a hátrányos helyzetű tanulóknak a pályaválasztással kapcsolatban kevesebb információszerzési lehetőségük van, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknak*) a fenti adatok is bizonyítják, hiszen az internetről szerzett információk nagy számban megnövelik az információ mennyiségét. A hátrányos helyzetű tanulók informálására tehát határozottabban oda kell figyelni az iskolákban.

A munkaértékekre vonatkozó kérdéssor (25. kérdés) eredményei alapján a diákok fontosnak tartják az anyagi jólét biztosítását és megteremtését. Az eredmények szerint a hátrányos helyzetűek 91,25%-a, a nem hátrányos helyzetűek (kontroll csoport) 97,22%-a tartja fontosnak az anyagi jólét meglétét. Ezt megerősíti a kérdőív 26. kérdéssora, miszerint a diákok pályaválasztását „nagy mértékben befolyásolja” a magas fizetés megléte. Az eredmények szerint a nem hátrányos helyzetű diákoknál még erőteljesebben jelenik meg az anyagi biztonság, mint a hátrányos helyzetűek körében, bár ez utóbbi csoport esetében is elmondható, hogy az anyagi jólét biztosítása alapvető szempont. Úgy tűnik, hogy napjaink 13-14 éves fiataljai – függetlenül az esetleges hátrányos helyzettől – erősen anyagiásan mérlegelik a lehetőségeket. A harmadik hipotézisem megfogalmazásakor az anyagi biztonság erőteljesebb megjelenését feltételeztem a hátrányos helyzetű csoportnál (*A hátrányos helyzetű tanulók jövőképeben és munkaértékeiben jelentősebb szerepet kap az anyagi biztonság*). Az eredmények, azonban a nem hátrányos helyzetű csoportnál mutatják erőteljesebbnek, így a hipotézisem nem igazolódott be.

A munkaérdeklődés (28. kérdés) kérdéssor eredményei azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetű csoport elsődlegesen szociálisak, majd módszerezsek. A nem hátrányos helyzetűek körében ez fordítva jelenik meg, vagyis módszerezsek és szociálisak. A hátrányos helyzetűek körében erőteljesebben jelentkezik a társas kapcsolatok igénye, mint a nem hátrányos helyzetű (kontroll) csoportnál. A negyedik hipotézisemet (*A hátrányos helyzetű tanulók körében a társas érdeklődés erősebben fog megjelenni a munkaérdeklődés tekintetében, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknál.*) megerősítik ezek az eredmények, mivel egyértelművé vált, hogy a hátrányos helyzetű diákok előtérbe helyezik a szociális kategóriát a módszerezs,

tárgyas, újító és irányító kategóriáknál. Ez alapján kijelenthető, hogy az erősebb társas igényeket az osztályfőnököknek határozottabban figyelembe kell majd venniük a továbbtanulással kapcsolatos tanácsadás, segítségnyújtás során.

5. Felhasznált szakirodalmak

1. Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris kiadó, Budapest
2. Barkó Endre (2006): *Pályapedagógia*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 97.
3. Bathó Edit, Fejes József Balázs (2013): *A többségi hátrányos helyzetű és sajátos nevelési igényű 8. évfolyamos tanulók jövőképe*. Iskolakultúra. **23.** 7-8. sz. 3-16.
4. Borosán Livia (2010): *Pályaorientáció. Hatások – fejlesztés, oktatás* **15.** 6. sz. 23-31.
5. Csukonyi Csilla (2002): *Az értékek világa*. In: Münnich Ákos (szerk.) (2002): *A jövő vezetőinek jelene: Az egyetemi diákság karrierépítésének lélektani háttere*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 31-43.
6. Döbrössy János (2003): *A hátrányos helyzet kezelését hatékonyan szolgáló pedagógiai lehetőségek – ének – zene*. In: Ronkoviczné Faragó Eszter (szerk.): *Hátrányok és stratégiák*. Trezor kiadó, Budapest. 75-91.
7. Fejes József Balázs (2013): *Miért van szükség deszegregációra?* In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai*. Belvedere Meridionale, Szeged. 15-35.
8. Forrai Márta (2011): *A személyiség erősségeinek és a családi háttér szerepének vizsgálata a serdülők iskolai alkalmazkodásában*. Iskolakultúra, **21.** 6-7. sz. 98-111.
9. Gibáné Orsós Erzsébet (2004): *A hátrányos helyzetről*. Tudás menedzsment **7.** 2. sz. 75-81.
10. Habók Anita (2006): *Motiváció, tanulás és tanítás*. Iskolakultúra, **16.** 2. sz. 137-140.
11. Jakab Péter (2005): *Tanulási motivációk a hátrányos helyzetű gyerekek körében*. Educatio, **14.** 4. sz. 885-891.
12. Jávor István (2005): *A munka világa*. In: Bayer József, Jávor István, Utasi Ágnes: *Társadalomismeret*. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest. 81-154.
13. Józsa Krisztián (2007): *Az elsajátítási motiváció*. Műszaki Kiadó, Budapest.
14. Józsa Krisztián, Fazekasné Fenyvesi Margit (2008): *Tanulásban akadályozott gyermekek tanulási motivációja*. In: Szabó Ákosné (szerk.): *Tanulmányok a tanulásban akadályozottak pedagógiája és határtudományai köréből*. Educatio, Budapest. 157–179.
15. Kenderfi Miklós (2011): *Pályaorientáció*. Szent István Egyetem, Gödöllő.
16. Kertesi Gábor, Kézdi Gábor (2005): *Általános iskolai szegregáció. Okok és következmények*. In: Kertesi Gábor: *A társadalom peremén: Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris kiadó, Budapest. 313-376.

17. Kézdi Gábor, Surányi Éva (2008): *Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhazsnú Társaság, Budapest. 35.
18. Kovács Géza (2000): *Jövőkép-alkotási tapasztalatok a magyar jövőkutatásban*. In: Besenyei Lajos, Nováky Erzsébet, Tóth Attiláné, Tóth László: A magyar jövőkutatás múltja, jelene és jövője. Magyar Tudományos Akadémia Jövőkutatási Bizottsága, Miskolc. 33-60.
19. Kozma Béla (2001): *Pedagógia I. A pedagógia alapjai*. Comenius, Pécs.
20. Kulcsár Éva (2005): *A serdülőkorú fejlődés pszichológiai jellemzői*. Trefort Kiadó és az ELTE PPK Tanárképzési és –továbbképzési Központ vezetője, Budapest. 13.
21. Laczik Andrea (2002): *Gyerek, család, iskola*. Educatio, **11**. 3. sz. 527-532.
22. Langer Katalin (2001): *Karriertervezés*. Telosz kiadó, Budapest.
23. Liskó Ilona (1998): *A pályaválasztás folyamata*. Iskolakultúra **8**. 10. sz. 22-41.
24. M. Tamás Márta (szerk.) (2006): *Integráció és inklúzió*. Trefort kiadó, Budapest.
25. Magyar Beck István (2003): *Érték és pedagógia*. Akadémia kiadó, Budapest.
26. Michael Cole, Sheila R. Cole (2006): *Fejldéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
27. Mojzesné Székely Katalin (2002): *Iffúság, hátrányos helyzet, szocializáció – az alapproblémák értelmezése*. In: Béres Csaba (szerk.) (2002): Kirekesztődés vagy integrálódás? Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 7-25.
28. N. Kollár Katalin, Szabó Éva (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris kiadó, Budapest. 564.
29. Nahalka István (2006): *A tanulás pedagógiai értelmezése*. In: M. Nádas Mária (Szerk.): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Hatékony tanulás. Bölcsész konzorcium, Budapest. 9-19.
30. Nováky Erzsébet (2003): *A jövőkutatás módszertana stabilitás és instabilitás mellett*. Jövöelméletek 10. BKÁE Jövőkutatási központ, Budapest.
31. Pintes Gábor (2010): *Eszménykép – érték – nevelés*. In: Karikó Sándor (Szerk.): A nevelés, mint érték. Áron Kiadó, Brozsek Kiadó, Budapest. 29-39.
32. Réger Zita (1990): *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány*. Akadémia kiadó, Budapest.
33. Réthy Endréné (2003): *Az oktatási folyamat*. In: Falus Iván (Szerk.): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 219-241.
34. Seregély István: *Helyünk van a jövő építésében*. In: Dr. Besenyei Lajos, Tóth Attiláné dr., Dr. Tóth László (szerk.) (2001): Magyar jövőképek a jövő Európájában. Magyar Tudományos Akadémia Jövőkutatási Bizottsága s a Miskolci Egyetem, Budapest. 25-27.

35. Szabó Mónika (2004): *Motiváció*. In: N. Kollár Katalin, Szabó Éva (Szerk.) (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest. 169-191.
36. Szilágyi Klára (2005): *A fiatalok és felnőttek pályorientációs és karrierépítési készségeinek szintje, fejlesztésének lehetőségei*. Felnőttképzési Kutatási Füzetek, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest.
37. Szilágyi Klára (2007): *Munka-pályatanácsadás, mint professzió*. Kollégium Kft. Budapest. 22.
38. Szilágyi Klára (2008): *Módszertani gyűjtemény*. Munkavállalási, munka-, pályatanácsadók számára az egyéni tanácsadó munkához. Kollégium Tanácsadó, Szolgáltató Kft, Budapest.
39. Tóth Attiláné (2000): *A jövőkutatás oktatásáról*. In: Besenyei Lajos, Nováky Erzsébet, Tóth Attiláné, Tóth László: *A magyar jövőkutatás múltja, jelene és jövője*. Magyar Tudományos Akadémia Jövőkutatási Bizottsága. Miskolc. 215-227.
40. Uzsálné Pécsi Rita (2011): *A nevelés az élet szolgálata 3. Kulcs a muzsikához* Kiadó, Pécs. 56. 64.
41. Varga István (2007): *Családi szocializáció, mint személyiségfejlesztő tényező*. In: Dombi Alice, Oláh János, Varga István (szerk.): *A neveléstudomány alapkérdései II. kötet*. APC-stúdió, Gyula. 4-8.
42. Várnagy Elemér, Várnagy Péter (2000): *A hátrányos helyzet pedagógiája*. Corvinus kiadó, Budapest. 17. 20.
43. Vass Zoltán, Molnár Péter (2013): *Társadalmi megújulás: a jövő generációk reménye és a megvalósulás: testkultúra és sport Magyarországon* **58.** 6-7. sz. 23-36.
44. Veigl Helga (2006): *Jövőkutatási alapgörmök új megközelítésben*. In: Kristóf Tamás (Szerk.): *A jövőkutatási fogalmaktól a „stratégian túl”-ig*. Budapest Corvinus Egyetem Jövőkutatás Tanszék, Budapest. 17-35.
45. Völgyesy Pál (1976): *A pályaválasztási döntés előkészítése*. Tankönyvkiadó, Budapest.
46. Zakar András (1988): *Pályaválasztási elméletek*. Tankönyvkiadó, Budapest.

6. Melléklet

1. sz. melléklet: Felhasznált kérdőív

„Kérdőív”

Drótár Erika vagyok a Debreceni Egyetem Óvodapedagógus szakos hallgatója.

A következő kérdőívben célokkal, munkával kapcsolatos kérdéseket teszek fel.

Fontos, hogy a kérdőívre NE ÍRD RÁ A NEVED, így senki nem fogja tudni, hogy melyiket töltötted ki. A kérdőív kitöltése természetesen NEM KÖTELEZŐ, de amennyiben kitöltöd hozzájárulsz a dolgozatom sikerességéhez.

A dolgozatomat a Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) készítem, ahol számos diák mérheti össze tudását.

Köszönöm szépen a válaszaidat.

1. Hány éves vagy? .....

2. Nemed? (Válaszodat húzd alá!)

2.1. Fiú

2.2. Lány

3. Hol laksz? .....

4. Mennyi volt a tanulmányi átlagod félévkor? .....

5. Hányadik évfolyamra jársz? .....

6. Mennyire szereted a következő tantárgyakat? (Válaszodat X-el jelöld!)

	Nagyon nem szeretem	Nem szeretem	Közömbös nekem	Szeretem	Nagyon szeretem	Idén nincs ilyen tárgyam
Magyar nyelv						
Irodalom						
Matematika						
Történelem						
Biológia						
Kémia						
Fizika						
Földrajz						
Ének-zene						
Rajz						
Testnevelés						
Etika						
Idegen nyelv						

7. Van saját szobád? (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ Van
☐ Nincs

8. Van mobiltelefonod? (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ Van
☐ Nincs

9. Hány darab van a családotokban a következőkből? (Válaszodat aláhúzással jelöld!)

Mobiltelefon	0	1	2	3 vagy több
Asztali számítógép	0	1	2	3 vagy több
Laptop, notebook	0	1	2	3 vagy több
Táblagép	0	1	2	3 vagy több
Személygépkocsi	0	1	2	3 vagy több

10. Van-e otthoni internetkapcsolatod? (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ Van
☐ Nincs

11. Vannak saját könyveid? (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ Igen
☐ Nem

11.1. Amennyiben a válaszod igen volt, körülbelül hány darab? (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ 0-25
☐ 25-50
☐ 50-100
☐ 100 fölött

12. Hány testvéred van? (Magadat ne számold bele!) .....

13. Kikkel élsz egy háztartásban? (Több választ is megjelölhetsz, X-el!)

- ☐ Édesanya
☐ Édesapa
☐ Testvér (ek)
☐ Nagyszülő
☐ Nevelőszülő (anya)
☐ Nevelőszülő (apa)
☐ Más, éspedig .....

14. Mi édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége? Ha nevelőanyáddal élsz együtt, akkor az ő iskolai végzettségét add meg! (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ 8 általános vagy kevesebb
☐ Szakmunkásképző

- ☐ Érettségi
☐ Főiskola/Egyetem
☐ Nem tudom

15. Mi édesapád legmagasabb iskolai végzettsége? Ha nevelőapáddal élsz együtt, akkor az ő iskolai végzettségét add meg! (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ 8 általános vagy kevesebb
☐ Szakmunkásképző
☐ Érettségi
☐ Főiskola/Egyetem
☐ Nem tudom

16. Részesülsz-e az iskolában az alábbi juttatásokban? (Válaszodat aláhúzással jelöld!)

Kedvezményes étkezés	Igen	Nem
Ingyenes étkezés	Igen	Nem
Ingyenes tankönyv	Igen	Nem

17. Más családokkal összehasonlítva mennyire él (anyagilag) jól a te családod? (Válaszodat X-el jelöld!)

- ☐ Nagyon nehezen boldogulunk, nagyon sok mindenről le kell mondanunk
☐ Nehezen tudunk megélni
☐ Átlagos színvonalon élünk
☐ Az átlagnál jobban élünk
☐ Nagyon jól élünk, majdnem mindent megengedhetünk magunknak

18. Milyen témák érdekelnek? (Több választ is megjelölhetsz, X-el!)

1. ☐ autókkal, motorokkal kapcsolatos cikkek, hírek
2. ☐ ételreceptek
3. ☐ sporthírek
4. ☐ egészséges életmóddal kapcsolatos hírek
5. ☐ szépségápolással kapcsolatos hírek
6. ☐ lakóhelyem építésével, szépítésével foglalkozó cikkek
7. ☐ hirdetések
8. ☐ sztárok, celebek életéről szóló hírek
9. ☐ zenehallgatás
10. ☐ filmek
11. ☐ természettudományos cikkek
12. ☐ gazdasági hírek
13. ☐ divat, öltözködés
14. ☐ művészetek
15. ☐ egyéb .....

19. Mi az a legmagasabb iskolai végzettség, amelyet el szeretnél érni? (Egyet válassz, amelyet X-el jelölj!)

☐	Elvégezni a nyolc általánost
☐	Szakmunkás-végzettséget szerezni
☐	Érettségizni
☐	Érettségi utáni szakképzettséget szerezni
☐	Diplomát szerezni felsőfokú alapképzésen (korábban főiskola)
☐	Diplomát szerezni felsőfokú mesterképzésen (korábban egyetem)
☐	Doktori fokozatot szerezni

20. Mi szeretnél lenni, ha nagy leszel? .....

.....

21. Mennyire szeretsz iskolába járni? (Karikázd be a számot!)

Egyáltalán nem				Nagyon szeretek	Nem tudom
1	2	3	4	5	9

22. Mi az, amit leginkább szeretsz az iskolában?

.....

.....

.....

.....

23. Mi az, amit nem szeretsz az iskolában?

.....

.....

.....

.....

24. Szóba került-e már az általános iskola 8. osztálya utáni pályaválasztás/továbbtanulás?

(Válaszodat X-el jelöld!)

☐	Igen
☐	Nem

- 24.1. Ha igen, akkor az alábbi állításokból is válassz.

(Több választ is megjelölhetsz, X-el!)

- ☐ osztályfőnöki órán beszélgettünk
- ☐ iskolai pályaválasztási rendezvényen beszélgettünk
- ☐ szüleimmel beszélünk róla
- ☐ idősebb barátaim adtak tanácsot
- ☐ TV-ben hallottam, újságban, interneten olvastam
- ☐ egyéb.....

25. Olyan munkát szeretnék, ahol az ember... (Több választ is megjelölhetsz, X-el!)

1. ☐ másokon segíteni.
2. ☐ sok pénzt keresni.
3. ☐ másokat irányíthatok.
4. ☐ új elképzeléseket alakíthatok ki.
5. ☐ valami újat alkothatok.
6. ☐ gondtalan életet biztosíthatok magamnak.
7. ☐ új gondolatokkal találkozhatok.
8. ☐ vezetői képességeimre szükség lehet.
9. ☐ személyes életstílusom érvényesülhet.
10. ☐ munkatársaim egyben barátaim is.
11. ☐ biztos lehetek afelől, hogy munkámért a többiek megbecsülnek.
12. ☐ jól tehetek mások érdekében.
13. ☐ más emberek javát szolgálhatom.
14. ☐ jól kijövök a munkatársaimmal.
15. ☐ mások munkáját is irányíthatom.
16. ☐ szellemileg izgalmas munkát végezhetek.
17. ☐ magas nyugdíjra számíthatok.
18. ☐ szépet hozhatok létre.
19. ☐ olykor játszhatok is.
20. ☐ új ötletekre van mindig szükség.

26. Hogyan befolyásolják az alábbi tényezők pályaválasztásodat? (Karikázd be a megfelelő számot!)

	Egyáltalán nem befolyásolja	Kevésbé befolyásolja	Befolyásolja	Nagyon befo- lyásolja
Szülői ráhatás	1	2	3	4
Barát, családtag példája	1	2	3	4
Karrierlehetőség a pályán	1	2	3	4
Pedagógusi befolyás	1	2	3	4
Biztos álláslehetőség	1	2	3	4
Társadalmi megbecsülés	1	2	3	4
Sok pénzt kereshetek	1	2	3	4

27. Szüleim, gondviselőim tanácsai a továbbtanulásról. (Több választ is megjelölhetsz, X-el!)

- ☐ azt szeretnék, hogy szakmát tanuljak
- ☐ azt szeretnék, hogy szakmát tanuljak és érettségim is legyen
- ☐ azt tanácsolják, hogy diplomás ember legyek
- ☐ rám bízzák a választást
- ☐ még nem beszélgettünk továbbtanulásról
- ☐ anyukám azt szeretné, ha az ő foglalkozását követném
- ☐ apukám szerint azt a munkát kellene csinálnom, amit ő
- ☐ szüleim azt szeretnék, hogy családom vállalkozásában dolgozzam
- ☐ vegyünk részt pályaválasztási rendezvényeken, hogy együtt, könnyebben döntsünk
- ☐ elsőként szerezzek szakmát, majd később döntsek a diploma megszerzéséről
- ☐ olyan szakmát szerezzek, amivel jól tudok majd keresni
- ☐ olyan szakmát szerezzek, amivel a közelben el tudok helyezkedni
- ☐ nem fontos a szakmaválasztás, majd kialakul
- ☐ egyéb:.....

28. A következő pontban kérdéseket fogsz találni, amelyre igennel vagy nemmel kell válaszolnod. (Válaszodat aláhúzással jelöld!)

1.	Szeretnél olyan állást, ahol te irányíthatod, ellenőrizheted és tervezheted meg más dolgozók tevékenységét?	Igen	Nem
2.	Részt veszel önkéntesen olyan szervezet munkájában, amely embereknek nyújt segítséget?	Igen	Nem
3.	Szeretsz egy munkát addig végezni, amíg be nem fejezed?	Igen	Nem
4.	Szereted, ha sok dologról kell gondolkodnod?	Igen	Nem
5.	Szeretsz megépíteni, javítani, és szerelni dolgokat?	Igen	Nem
6.	Szeretsz felelősséget vállalni dolgokért el is látva a feladatát?	Igen	Nem
7.	Szeretsz segíteni barátainak problémáik megoldásában?	Igen	Nem
8.	Szeretnél olyan állást, ahol mindig tudod, mit várnak el tőled?	Igen	Nem
9.	Szereted az olyan könyveket, TV-műsorokat, melyek tudományos dolgokról szólnak, olyanokról, mint a csillagászat vagy a biológia?	Igen	Nem
10.	Képes vagy kitalálni, megtervezni és megalkotni új dolgokat?	Igen	Nem
11.	Szereted irányítani tevékenység közben az embereket?	Igen	Nem
12.	Képes vagy olyan embereknek segíteni, akik idegesek, feldúltak?	Igen	Nem
13.	Amikor valamin dolgozol, azt precízen, lépésről lépésre haladva végzed?	Igen	Nem
14.	Szeretsz a dolgok mélyére ásni, hogy megoldj egy problémát?	Igen	Nem
15.	Szabadidődben szívesen csinálsz olyan tevékenységeket, melyeket egyedül végzel?	Igen	Nem
16.	Szeretnél olyan állást, ahol a döntéseidért vállalhatod a felelősséget?	Igen	Nem
17.	Szeretnél olyan állást, ahol embereket kellene megkérdezned, hogy megtudd véleményüket eseményekről, dolgokról?	Igen	Nem
18.	Szeretnél rögzített szabályok szerint dolgozni?	Igen	Nem
19.	Szeretnéd, ha bonyolult dolgokra kellene rájönni azért, hogy megoldj egy problémát?	Igen	Nem
20.	Szívesen sakkozol, vagy játszol olyan játékokat, ahol problémát kell megoldani?	Igen	Nem
21.	Voltál vezetője csapatnak vagy osztálynak?	Igen	Nem

22.	Szeretnél segíteni embereknek, amikor betegek vagy bajban vannak?	Igen	Nem
23.	Szeretted hosszú időn keresztül ugyanazt a dolgot csinálni?	Igen	Nem
24.	Szeretnél olyan állást, amely nap, mint nap új, a korábbtól eltérő tevékenységek végzésével telik?	Igen	Nem
25.	Szívesen dolgozol szerszámokkal, gépekkel, berendezésekkel?	Igen	Nem
26.	Versengőnek tartod magad?	Igen	Nem
27.	Szeretnél olyan állást, melynek célja a társadalom jobbra tétele?	Igen	Nem
28.	Szeretnél előírt eljárások szerint dolgozni?	Igen	Nem
29.	Szívesen veszel részt tudományos kutatásokban? (csapatmunkában, szorgalmi feladatok)	Igen	Nem
30.	Szívesen dolgozol olyan anyagokkal, mint a fa, kő, agyag, szövet vagy fém?	Igen	Nem
31.	Voltál valaha felelős munkáért vagy tevékenységért, mely teljesítése érdekében sok különböző dolgot kellett figyelemmel kísérened?	Igen	Nem
32.	Szeretnél olyan állást, amely során közösségi szolgáltatásokat kell végezni (pl.: gondozás, képviselő, szociális problémák megoldása)?	Igen	Nem
33.	Szeretnél olyan állást, ahol szoros ellenőrzés és felügyelet alatt kell dolgozni?	Igen	Nem
34.	Bármikor képes vagy új és váratlan dolgokkal megbirkózni?	Igen	Nem
35.	Szeretnél olyan állást, ahol egész nap gépeket, berendezéseket kell működtetni?	Igen	Nem
36.	Voltál valaha felelős mások tevékenységének megszervezéséért és megtervezéséért?	Igen	Nem
37.	Szeretnél olyan állást, ahol egész nap emberekkel kell foglalkozni?	Igen	Nem
38.	Szeretsz egy munkát befejezni, mielőtt újra kezdesz?	Igen	Nem
39.	Szeretnél olyan tevékenységben részt venni, amely lehetővé teszi, hogy új tényeket vagy elképzeléseket fedezhess fel?	Igen	Nem
40.	Szívesen végzel kétkezi munkát, szerelsz, javítasz, vagy varrsz?	Igen	Nem
41.	Szívesebben ellenőrzöl egy csoportot, mint hogy egyszerűen csak a tagja legyél?	Igen	Nem
42.	Könnyen kijössz az emberekkel és működsz együtt velük?	Igen	Nem
43.	Szeretnél olyan állást, ahol biztos lépések szerint kell dolgoznod?	Igen	Nem
44.	Élvezed, ha új módszereket próbálhatsz ki azért, hogy elérj valamit, vagy megoldj egy feladatot?	Igen	Nem
45.	Élvezed, ha könyvekből, vagy a TV-ből rájössz, hogyan készülnek, vagy hogyan működnek a dolgok?	Igen	Nem
46.	Általában sikeresen tudod rávenni az embereket arra, hogy azt csinálják, amit szeretnének?	Igen	Nem
47.	Szívesen gondoskodsz másokról?	Igen	Nem
48.	Képes vagy pontosan követni az utasításokat?	Igen	Nem
49.	Szeretted az olyan tevékenységeket, melyek során mérhetsz, vagy tesztelhetsz dolgokat?	Igen	Nem
50.	Szívesebben látsz el olyan munkát, amely során gépekkel, eszközökkel kell dolgoznod, mint olyat, ahol emberekkel kell bánnod?	Igen	Nem

Köszönöm, hogy kitöltötted. ☺